

Forfatter: Kierkegaard, Søren

Titel: Notesbog 1

Citation: Kierkegaard, Søren: "Notesbog 1", i Kierkegaard, Søren: *Søren Kierkegaards Skrifter, Bd. 19*, udg. af Niels Jørgen Cappelørn; Joakim Garff; Jette Knudsen; Johnny Kondrup; Alastair McKinnon, Søren Kierkegaard Forskningscenteret 2001, s. 34r. Onlineudgave fra Søren Kierkegaards Skrifter: <https://tekster.kb.dk/text/sks-not1-txt-shoot-ide7b64bcb-62fd-43d3-a5f1-bde83f45c363.pdf> (tilgået 26. april 2024)

Anvendt udgave: Søren Kierkegaards Skrifter, Bd. 19

Ophavsret: Materialet er dedikeret til public domain. [Læs CC0-erklæringen](#)

Not1:1

Dogmatiske Forelæsninger.

af

H: N: Clausen.

Not1:2

Caput 5.

[a] Inspiration.impulsio; directio; suggestio realis et verbalis. sufficientia; perspicuitas; efficacia. Skriftens Egenskaber.

Om den hellige Skrifts Forhold til Fornuften.

§ 24.

Det er Christendommens Hensigt at føre Menneskene til sand Guds Kundskab, Tro, Gudsfrygt og Lydighed. Denne Hensigt forudsætter Evne hos Msk til at overbevise sig om Tingenes sande Væsen, forudsætter en oprindelig religiøs Bevidsthed og visse moralske Anlæg.

[b] una, sancta, apostolica, catholica ecclesia infallibilis (i denne Henseende er Brevet til Eph: især vigtigt. Eph: 4, 5-6.).

Kierkegaard, Søren, *Søren Kierkegaards Skrifter, Bd. 19,*

KundskabJoh: 8, 12. Eph: 1, 18.19. Col: 1, 9. Phil: 1, 9.10. 1 Thess 5, 21.

TroJoh: 3, 16. Mc: 16, 16. Rom: 10, 13.14.

Gudsfrygt og Lydighed Joh: 4, 24. Joh. 14, 21.

Eb: 5, 9. Jac: 1, 27.

Om Begrebet Religion? Definition: Den umiddelbare Bevidsthed, hvori Msk. føler sig bevidst at være afhængig af Gud, og opløftet og indlemmet i det guddommelige Væsen. – Naturlig Religion. Act: 14, 16. 17, 24-29. Rom: 1, 20.

§ 25.

Christendommen stiller sig i Modsætning til andre (ældre) positive Religionsformer, og støtter sin Auctoritet paa Grunde og Beviser. Den opfo[r]drer til at uddrage Resultatet af Sammenligning med de ældre Religioner, til at bygge Troen paa egen Prøvelse og dadler den sløve Ligegyldighed, der ikke efterkommer denne Opfordring. Christendommen forudsætter saaledes, at dens Indhold og Grunde kan fattes af den msklige Fornuft, at dens Lære stemmer overeens med Grundsætningerne af den msklige Tænkning, og styrker Agtelsen for og Tilliden til de aandelige Kræfter i Msk. –

[c] cfrBockshammerpag 1 og 2.

Christendommen støtter sin Auctoritet paa Grunde: Joh: 7, 17. 8, 32. – Mth: 11, 4-6. –

Joh: 5, 39.46.47.

Henvender Christend: sig til den ideelle ell. rene Fornuft (in abstracto)?

§ 26.

Christendommen i den hel. Sk: er ei meddelt os som et System ell. Lærebegreb; men den christelige Tro findes fremstilt i sine enkelte Træk under en Mangfoldighed af Former. Læren er opfattet fra

forskjellige Sider, udviklet i forskellige Retninger, fremsat i forskjellig Form og Indklædning og støttet paa Beviser, der ere mere ell. mindre almeengyldige. Den hellige Historie maa uddrages af flere forskjellige Fortællinger, hvis indbyrdes Forening ei sjelden er vanskelig. Dehellige Bøger ere komne til os gjenem Msk. Hænder og have været underkastede Tidens Forandringer. Saaledes gjøre de hellige Bøger saavel ved deres indvortes Beskaffenhed som ved udvortes Vilkaar Fordring paa en fleersidig Anvendelse af Msk. aandelige Evner; paa historiske og kritiske Undersøgelser, for at bevise Bøgenes Ægthed; paa Fortolkning og Reflexion, for at udvikle den i dem indeholdte Lære i dens Reenhed, for at fremstille den i dens Heelhed og Sammenhæng og anvende den paa Livets enkelte Forholde. –

Denne Brug af Fornuften kaldes: usus organicus, formalis, instrumentalis. »qui eruditionis subsidiis accinctus revelationem ex scriptura sacra explicat«.

§ 27.

Som Følge af det særegne Forhold, hvori d. h: Sk: viser os Jesus og Apostlene til deres Samtid, finde vi, at de med Viisdom og Omhu i deres Underviisning have iagttaget deres Samtidiges forskjellige Tarv, deels ved at forbigaa (negativt), hvad der ei vilde være forstaaeligt; deels ved at vælge Foredraget og Beviisførelsens Form, deels ved at vælge almindelige forstaaelige Ytringer. Saaledes opstaaer Spørgsmaalet om Accommodation (συγκαταβασις condescendentia), hvis Omfang og Grændser kun ved videnskabelige Undersøgelser kan bestemmes og herpaa beroer den dogmatiske Gyldighed af det N:T. –

Negativ. (1 Cor: 9, 22. 10, 33.). – Joh: 16, 4. 16, 12. Mth. 24, 35. 1 Cor: 3, 2. Eb: 5, 12.

Positiv. Mth. 13, 11. 12, 27. 22, 31. Joh: 10, 35. Gal: 4, 22. 3, 16. hele Ebr: Mth: 8, 11.

Manichæer og Gnostikere især Phantasiastæ antog hele Jesu Liv for en fortsat Acc.: Ogsaa Kfædrene behandlede Accommodationen vilkaarligt fE Tertullian, Clemens Alex, Origenes, Chrysostomus, Hieronymus. (Gal: 2, 14.)

Have Reformatorerne statueret baade den positive og negative Accommodation. Hahn siger at de kun antog den formale og den negative. Clausen mener at de ogsaa antog den positive, og bemærker, at Reformatorerne antog, at Apostlene havde givet visse Forskrifter, som kun skulde have temporair Brug, og anfører den Augsb: Confess: 7de Artic: »Non peccant, qui non observant, quia ne ipsi quidem apostoli voluerunt onerare conscientias tali servitute, sed ad tempus prohibuerunt propter scandalum, est enim perpetua voluntas evangelii consideranda in decreto.« Men jeg seer ei, hvorledes det kan kaldes nogen positiv Accommodation. –

[d] Man maa dog mærke, at overalt, hvor der anvendes en virkelig Acc., der bemærkes det. fE
1 Cor 7. Act 15etc.

Cartesianerne, Semler, Teller: »multa in scriptura sacra tradi secundum falsos et erroneos vulgi conceptus.«

§ 28.

Af Christendommens Bestemmelse saavel som af Apostlenes udtrykkelige Udsagn om deres Kald til at befæste Sandhedens Rige paa Jorden, følger, at enhver Accommodation, som angaaer den christelige Lære kun kan betragtes som en ved særegne Forhold betinget Bestræbelse for at overvinde Hindringer for Sandhedens Udbredelse og gradeviis forskaffe den Indgang. Enhver religieus Lære, som af Chr: og Apostlene er optaget og benyttet maa altsaa være at betragte som en Betegnelsesform for den christelige Sandhed, saaledes at dens Betydning findes angiven og dens fuldere Udvikling betrygget ved dens Forbindelse med Læren i Almindl. Forestillinger derimod, der staa udenfor Kredsen af den christelige Lære ell. ikke i Foredraget ere satte i Forbindelse dermed, kunne betragtes enten som uvilkaarlig Tillempning ell som nødvendig for at opnaa visse velgjørende Hensigter. Sandhedens Erkjendelse er her overladt til en senere almindelig Aandsudvikling og Kundskabsudvidelse. –

Christend: er bestemt til at udbrede Sandheden fE:
Joh: 18, 37. 8, 32. 14, 16.17. 16, 13. 14, 6. –

Chr: ivrer mod falske Lærere.

Paulus ligesaa: Col: 2. 2 Tim: 4, 3.

Paulus irettesætter Peter for en urigtig Accommod: i Gal: 2, 11.

Naar vi finde, at Chr: og Apostlene have brugt en beviselig almindelig Forestilling iblandt Jøderne; men skjøndt udmalet med forskellige Træk, dog uforandret og uden selvstændig Udvikling, naar der ikke er lagt Vægt paa dens Betydning og Antagelse ell Forklaring ell. dens practiske Nytte, opkommer Formodning om, at Accommod: er brugt. Og ligeledes naar vi ved indbyrdes at sammenstille disse Forestillinger, ikke kunne danne os en sammenhængende Forestilling i Begreb og klart Billede, og naar enkelte Yttringer gjør en billedlig Forklaring nødvendig, bliver det sandsynligt, at de have accommoderet sig fE: med Hensyn til Djævelen.

§ 29.

Forholdet mellem Christendommens Indhold og den msklige Fornuft (usus normalis s: normativus) maa paa den ene Side bestemmes af Chr: og Apostlenes Yttringer om religieuse Mysterier, der ere uadskillelige fra en aabenbaret Religion i Almindelighed og som udelukke Fordringen af Begribelighed og Beskuelighed og fremkalde Begrebet om det Overfornuftige; paa den anden Side opfordres Msk: til at adskille sand og falsk Aabenbaring og det angives som den christelige Tros Væsen at fremvirke et nyt Liv i Msk. Heraf følger baade, at ingen christelige Lære kan stride mod Tænkningens almdl. Love og de almdl. religieuse Ideer, og at enhver christelig Lære maa have Betydenhed for den msklige Fornuft; og kunne bringes i Forbindelse med dens Ideer. Den sande christelige Religieusitet beroer saaledes paa fri og levende Vexelvirkning mellem Guds Ord i Skriften og den guddommelige Stemme i Msk. Indre og er ligelangt fra Naturalismens og Fornufthadets Extrem, hvor enten Aabenbaringens ell. Fornuftens Ret bliver krænket.

Naturalismen er fE udtalt af Socinianerne: »nihil credi posse, quod a ratione capi et intelligi nequeat.«
Fornufthadet fE af Tertullian: credo, quia absurdum est.«

(Rationalister. – Supranaturalister.)

Rationalister – Irrational:

[e] Mynster (om Begrebet »Dogmatik) § 21.

Naturalister – Supranatural:

Not1:3

2^{den} Afdeling.

Om den christelige Dogmatik.

§ 30.

Christelig Dogmatik, ell. vidensk: Udvikling og Fremstilling af den christelige Troeslære, er ikke nødvendig for at fremkalde det christelige Troes Liv; men ligesom Troen ved højere Grad af aandelig Uddannelse selv fremkalder Trangen til vidensk: Begrundelse af dens Indhold, saaledes er den nødvendig til klar og fuldstændig Indsigt i Dogmernes Betydning og deres indbyrdes Forbindelse og Forhold. Dogmatiken er bibelsk, fordi den er Udvikling af *Bibelens* Indhold; den er filosofisk, fordi den udvikler Dogmernes Forhold til de religiøse Ideer i Msk; den er kirkelig, fordi den angiver den særegne Retning, i hvilken Læren findes udviklet i et vist Samfund.

Om Betydningen af Ordet Dogmatik.

Nødvendigheden af Dogmatik indlyser af 1) Msk: Natur, hans Drift til at meddele sig. 2) af Xdommens Natur, den Maade, hvorpaa den er bleven meddelt.

§ 31.

Den hellige Sk: bliver Grundvold for Troslæren ved philologisk-historisk Fortolkning, ledet og styret af Indsigt i Christendommens Hovedindhold og religiøse Character (analogia scripturæ). Ved denne Fortolkning bliver det rette Valg og den rette Anvendelse af Skriftens Beviissteder (dicta probantia, loci classici, sedes doctrinarum) betrygget.

§ 32.

Ved den rette Skriftfortolkning vil de christelige Hovedlærdomme (articuli fundamentales s: constitutivi) frembyde sig af sig selv, de nemlig, der 1. udgjøre de ledende Ideer i Christi og Apostlernes Underviisning; 2. som meddele den christelige Tro og det christelige Liv sin særegne Character og 3. af hvilke de øvrige Lærdomme kunne betragtes som nærmere Udviklinger. Ved saaledes at føre tilbage til det reent christelige Element, anviser den bibelske Dogmatik den sikkreste Vei til christelig Eenhed. -

§ 33.

Dogmatiken er nær forbunden med Philosophien ei blot med Hensyn til Formen, nemlig den videnskabelige Bestemmelse af de enkelte Dogmer og den indbyrdes Forbindelse til et sammenhængende Hele, en Lærebygning; men ogsaa med Hensyn til Indhold; thi dette er tillige meer ell mindre Gjenstand for Religions Philosophien, og det er en dybere Begrunden af Lærdommene i den religieuse Bevidsthed, som give disse Betydning og Magt ell Indflydelse over Sindet. Men Dogmatiken er alligevel forskjellig fra Philosophie, fordi den hviler paa en positiv Grundvold. Enhver Sammenblanding af begge beroer altsaa paa Misforstaaelse af begge Viidenskabers Særegenhed og kun ved fri og selvstændig Udvikling af enhver især bør den ønskelige Eenhed efterstræbes. -

§ 34.

De historiske Undersøgelser i Dogmatiken angaa dels de forchristelige Forbetydninger og Antydninger af de christelige Lærdomme, hvorved disses Betydning og særegne Form træder tydeligen frem; dels de senere Udviklinger af Læren som tjene til ved Forskjellighed og Modsætning at stille den christne Sandhed i et klarere Lys, og vise Forholdet mellem Kirkens og Skriftens Lære. -

Not1:4

Videnskabens Historie.

Forskjellige Metoder i Anordningen af det dogmatiske Stof.

1. Den analytiske, der gik ud fra Øiemedet og sluttede sig siden til Midlerne.

2. Den syntetiske, der gaaer ud fra Aarsagerne og slutter sig til Virkningerne.

3. Den trichotomiske. Marheinecke.

Den foederative Maade af Cocceius.

^{a)}foedus naturæ (før Syndefaldet) ^{b)} foedus gratiæ. –
ell. 1) foedus patriarcharum 2) foedus legis 3) foedus
evangelii.

De demonstrativ-mathematiske ved Wolf.

Lactants *libri VII divinarum institutionum* .

Genadius Massiliensis *de ecclesiasticis
dogmatibus*; Isidorus Hisp: *libri III sententiarum*.

Johannes Damascenus *εχθησις ακριβης της
ορθοδοξου πιστεως*. –

Not1:5

Anhang til første Hovedafdeling.

Om høiere Aander.

1 Om de gode Aander.

§ 14.

Chr: og hyppigere hans Apostle omtale Engle og nævne dem som fuldkomne Væsener, som Guds Sendebud og Chr: Tjenere; men tillige som indskrænkede Væsener som ikke kunne være Gjenstand for nogen nærmere Kundskab ell. for Tilbedelse af Msk. –

15, 10. Mth: 18, 10.

Hos Apostlene.

2 Cor: 11, 14. 1 Timoth: 5, 21. Eph: 1, 21. 3, 10. Colos: 1, 16. Rom: 8, 38. – Gal: 1, 8. 4, 14. 1 Corinth: 13, 1.

Som Guds Sendebud.Ebr: 1, 14. Luc: 1, 19. Apoc: 8, 2. Luc: 12, 8. Gal: 3, 19. Act: 7, 53. Ebr: 2, 2.

Som Chr: Tjenere. Mth. 1. Luc. 1. 2. I Chr: Fristelse, Lidelse, Opstandelse, Himmelfart. –

I Apostlenes Historie. Act: 5, 20. 12, 7. Act: 10, 3. Mth: 13, 41. 25, 31. 1 Thess: 4, 16. 2 Thess: 1, 7. 1 Pet: 3, 22. De 2 første Cap: af Heb:

Som indskrænkede Væsener. Mth: 24, 36. Ebr: 1, 14. 1 Cor: 6, 3.

Som Gjenstand for vor Kundskab. Col: 2, 18. 1 Tim: 1, 4. Tit: 3, 9.

§ 15.

Medens vi saaledes finde i den hell. Sk: Bestyrkelse af Troen paa høiere Aanders Tilværelse, kan den særegne Form og de enkelte Træk, hvorunder denne Idee er fremstillet, ei betragtes som Dele af den christelige Lære; thi denne Form er uforandret optaget af det Gl. T: og den jødiske Folketro, og ligesom Ytringerne i det N. T. alle ere fremførte leilighedsviis uden at have nogen dogmatisk Character, og uden at have modtaget nogen selvstændig Udvikling, saaledes er det mythiske Anstrøg umiskjendeligt. Selv ved bogstavelig Fortolkning vilde Begrebet om Englenes Natur og Bestemmelse og Forhold til os vise sig for mangelfuldt og usammenhængende til at det skulde kunne begrunde noget Dogma, ell. yttre nogen religious Indflydelse paa Sindelaget; til hvilket hell. ikke i det N. T findes noget Spor. –

Englene betragtedes først af Jøderne som Væsener, der vare tilstede for at forherlige Guds Fremtræden, uden nogen bestemt Skikkelse, hvoraf det ogsaa kommer, at Jehovas Engel ofte identificeres med Gud (Genes 22, 12.. 31, 13. Ex: 3, 2 og 6. Judic: 6, 21-23. 13, 21-23.) Siden findes bestemte Adskillelser mell. Englene og Gud, idet Englene fremstilles som Raad, en Hærskare, der omgav Guds Throne (1 Reg: 22, 19., Hiob 1, 6..) Derefter fremstilles Englene som Personificationer af Naturkræfterne og af Guds i Naturens Kræfter virkende Forsyn (Ψ 34, 8. 91, 11. 104, 4. Hiob 38, 7.)

I Bøgerne efter Exilet er Englelæren uddannet efter den persiske Mythologie.

§ 16.

De udførlige Disputationer i den gamle Kirke saavel som i den nyere om Englenes Natur, Skabelse og Virksomhed, og de forskjellige Arter og Klasser af dem, ere paa den ene Side blevne begunstigede ved det N. T. Forbigaaelse af alle disse Spørgsmaal; men maae paa den anden Side overbevise om det dogmatiske Misgreb, som her er begaaet. I den protestantiske Klære findes aldeles ingen Artikel om Englene; men alene Opposition mod den græske og romerske K. Praxis, at gjøre Englene til Gjenstand for Bøn og Paakaldelse. –

2. Om de onde Aander.

§ 17.

Christus og Apostlene omtale baade Dæmoner (urene Aander) og en mægtigere ond Aand som disses Fyrste; de fremstilles som afhængige [af] Gud, altsaa ikke som oprindeligen onde; men som de, der have hengivet sig til det Onde, befordre Vankundighed og Vantro, Ugudelighed og Synd og derved deres egen Ulyksalighed. I de 3 første Evangelier fremstilles de tillige som Aarsagerne til visse legemlige Sygdomme; deres Opholdssted angives forskjelligt i Luften, paa

Jorden, i Underverdenen. -

αγαθοδαιμονες - κακοδαιμονες. - Act: 17, 18. Eph: 6, 12. Mth: 25, 41.

ιου - βεελσεβουβ. Mth: 10, 25. 12, 24.27. βελιαλ
s:βελιαρ 2 Cor: 6, 15. - ὁ πονερος, ο αντιδικος, ὁ
πειραζων, ο αρχων του κοσμου. (Joh: 12, 31. 14, 30). ο
θεος του αιωνος τουτου, ὁ αρχων των δαιμονιων, i
Apos: ο οφικ αρχαιος, ο δραχων, ὁ αγγελλος της
αβυσσου.

De fremstilles afhængige af Gud: Luc: 22, 31. Jac: 2, 19. - Joh: 8, 44. 1 Joh: 3, 8? (Joh: 15, 27. 1 Joh: 2, 7. Luc: 1, 70.)

De befordre Vankundighed: 2 Cor: 6, 14. Joh: 8, 44. 2 Thess: 2, 9. Jac: 3, 15.

Vantro Mth: 13, 39. 2 Cor: 4, 4. Eph: 2, 2.

Ugudelighed og Synd: Act: 26, 18. 1 Cor: 5, 5. 1 Tim: 1, 20. - Joh: 8, 44. 1 Joh: 3, 8. - 1 Cor: 7, 5. 1 Thess: 3, 5. 1 Tim: 3, 7. 2 Timoth: 2, 25. Eph: 6, 11. - 1 Pet: 5, 8. Act: 5, 3.

De befordre deres egen Ulyksalighed. Jac: 2, 19. Mth: 25, 41. 2 Pet: 2, 4. Jud: 6. Apoc: 20, 10.

Djævelbesættelser δαιμονιζομενοι, εχοντες διαβολον, βασανιζομενοι, ενοχλουμενοι, καταδυναστευομενοι. Luc: 4, 35. Mth: 12, 28. 17, 18.21. Luc: 13, 16.32. Mc: 16, 17. Mth: 10, 1.

De siges at opholde sig i de lavere Luftregioner Eph: 2, 2. 6, 12. Luc: 10, 18. i Underverdenen: 2 Pet: 2, 4. Jud: 6. Luc: 8, 31. - paa Jorden Mth: 12, 43. 1 Pet: 5, 8.

§ 17. b.

Djævelen fremstilles navnlig som Christi og Chrd: Modstander og de Christnes Forfølger; men ligesom hans Magt er brudt ved Chr: og hans Riges Udbredelse paa Jorden, saaledes er hans Angreb ei anderledens end at de kunne overvindes ved den christelige Troes Kraft. -

Mth: 13, 39. Christi Fristelse. Joh: 14, 30. 13, 2. 27.
Luc: 22, 3. – Luc: 22, 31. 1 Thess: 2, 18. 1 Tim: 4, 1.

Djævelens Rige er brudt ved Chr:1 Joh: 3, 8Joh: 12, 31.
Luc: 10, 18. Joh: 16, 11. Col: 2, 15. –

De Christne have Intet at frygte: Eph: 6, 11.16. Jac: 4,
7. 1 Pet. 5, 8. 1 Joh: 5, 18.

§ 18.

I de anførte Yttringer af det N. T. finde vi Anvendelse
gjort af de enkelte Træk af en Dæmonologie, som
efter det babylonske Exil hørte til den herskende
Folketro iblandt Jøderne, og forekommer som saadan i
det Gl. T. Apocrypher og i andre med dem samtidige
Skrifter. –

I de canoniske Bøger findes intet Spor af Læren om
Dæmoner, som i og for sig onde og uafhængige af
Gud. 1 Sam: 16, 14. 2 Sam: 24, 1.16. Es: 37, 26. 1
Reg: 22, 20 sq:

Efter Exilet finde vi denne Lære mere uddannet,
formodentlig har Perserne influeret meget derpaa.
Sirach: 21, 27. Sap: 2, 24.

Djævlebesættelser nævnes Tob: 6, 7. – Asmodeus.
(Apoc 9, 11.) De onde Aander opholde sig paa øde
Steder Tob: 8, 3. Bar: 4, 35. Hos Philo findes intet Spor
til en Dæmonologie; men derimod hos Josephus.

§ 19.

Fortolkningen af Chr: og Apostlernes Yttringer om
onde Aanders aandelige og legemlige Indvirkning paa
Msk: er underkastet særegen Vanskelighed; for den
egl. Fortolkning kunne saavel Hyppigheden af de
herhen hørende Yttringer tale, som den
Omstændighed, at der ikke findes Spor til nogen
Opposition imod Troen paa Dæmoners Rige; den
uegentlige Fortolkning som symbolsk Personification
af det Onde har sin Anbefaling deels i den beviselige
Nedstammen af disse Forestillinger fra de hedenske
Religioner; deels i den uforandrede Form, i hvilken de
ere optagne i det N. T., deels i den Maade, paa hvilken
de ere blevne benyttede i Mangelen paa deres
Forbindelse med hverandre indbyrdes som med
Xdommens eiendommelige Sætninger. Hertil kommer

at en Fortrængen af slige dybt rodfæstede Forestillinger ikke havde været mulig uden betydelig Udvidelse og Berigtigelse af fysiske og psykologiske Kundskaber, imedens de practiske skadelige Forestillinger kunne forebygges ved en viis Behandling. –

§ 20.

Naar man gaaer udenfor den almindelige Lære, at der ogsaa hos de høiere aandelige Væsener maa findes Synd, til Spørgsmaalet om det Ondes Udspring af disse Aander, da vil den uegentlige Fortolkning have Fortrinet ifølge videnskabelige Grunde, uden at den imidlertid kan bevises at være den ene gyldige. Det kan derfor ei undgaaes, at den forskjellige Subjectivitet faaer overveiende Indflydelse paa Afgjørelsen af dette Spørgsmaal. Denne Frihed maa ansees for at være grundet i den h: Sk: Yttringer; ingen bestemt Lære kan uddrages om de onde Aanders Natur; saaledes bliver deres Indvirkning paa Mskverdenen indskrænket og betinget paa den Maade, Skriften fordrer det, en Sætning uden religiøs Betydning ell. practisk Indflydelse. Men netop fordi denne Grændse saa let overskrides, og saaledes Læren faaer en betydningsfuld Character, er det farligt at nære og bestyrke Troen paa onde Aanders Virksomhed, ligesom det paa den anden Side kan være misligt ligefrem at bestride ell. fornægte den. –

[a] Spørgsmaalet, om hvorfor det Onde er kommen ind i Verden løses ei ved at antage en personlig Djævel; men skydes blot længere tilbage.

§ 21.

Ved Siden af den almdl. skriftmæssige Kirkelære ere forskellige Hypotheser blevne fremsatte om de onde Aanders Fald, Natur, Virksomhed og tilkommende Skjebne, som fra den ældste Kirkes Tider have i det væsentlige vedligeholdt sig til længe efter Reformationen. Disse mangle det tilstrækkelige Støttepunct i d. h: Sk:, og maae, forsaavidt dette mangler, udelukkes af Dogmatiken. Om de blodige Virkninger af Overtroens Magt i denne Henseende indeholder K:historien advarende Exempler i Mængde. I de almindelige Symboler er det dæmoniske Rige forbigaaet med Taushed. I *den augsburgske Confession* forekommer leilighedsviis enkelte herhid hørende Yttringer; men ingen dogmatisk Udvikling. –

I den augsburgske Confession.

19 Artic: causa peccati est voluntas malorum, videlicet diaboli et impiorum.

20 Art Diabolus impellit homines ad varia peccata, ad impias opiniones et manifesta scelera.

17 Art. Chr: impios homines et diabolos condemnabit,
ut sine fine crucientur.

Not1:6

Anden Hovedafdeling.

Christelig Anthropologie.

1ste Capitel.

Om Msk. skabt i Guds Billede.

§ 22.

Msk. er skabt af Gud og Msk: Slægt nedstammer fra eet Par. Denne Lære er fremsat af Chr: og Apostlene, skjøndt korteligen og i Forbigaaende (fordi Hovedsætningen er indeholdt i den almdl. Tro paa Gud som Verdens Ophav) med bestemt Hensyn til Skabelseshistorien i Genesis. Derimod giver Skriften ingen Anledning til Problemer, som hermed senere ere satte i Forbindelse, ligesaa lidet som den giver Anledning til at løse dem.

Mth: 19, 4. (Gen: 1, 27.) 1 Timoth: 2, 13. 1 Cor: 11, 8.9. Act: 17, 26. Rom: 5, 12. 1 Cor: 15, 45.48.

Hvorledes forenes Fortællingen i Gen: 1 med den i andet Cap:? Isaac Peirère

Hvor var de første Msk: Opholdssted?

Hvorledes forenes Msk: Nedstammen fra eet Par med Raceforskjellighederne?

§ 23.

Mennesket er skabt i Guds Billede og denne høiere ufortæbelige Adel er at søge i Sjælen, som modsættes det forkrænkelige Legeme og navnlig i Sjælens Evner til Tænkning og Selvbestemmelse.

Act: 17, 29. Jac: 3, 9. 1 Cor: 11, 7. – Gen: 1, 26. קְדָמוֹת
אֵלֶּיךָ Ps: 8, 7.

Vi finde i det N. T. en Modsætning mell. νοῦς, πνεῦμα,
ψυχή og σῶμα, σαρκί. נֶפֶשׁ, נְשִׁמָּה רוּחַ – עֶפְרַיִם בְּשֵׁר.

Mth: 10, 28. 16, 17.

Hos Paulus finde vi en Modsætning mell. σαρκί,
πνεῦμα; ὁ ἐσω ἀνθρώπου og ὁ ἐξω ἀνθρώπου 2 Cor: 4,
16. Eccl: 12, 7. – Der skelnes mell. Aanden og
Livsprincipet πνεῦμα og ψυχή: 1 Cor: 15, 44.45. – I 1
Thess. 5, 23 er Trichotomie. – Ved πνεῦμα forstaaes de
høiere aandelige Anlæg, ved hvilke Msk: hæver sig til
Lighed med Gud: Mth: 5, 48. 1 Pet: 1, 15. Eph: 4, 24.
Col: 3, 9.10.

§ 24.

Den christelige Læres Reenhed og Høihed i dette
Punct er bleven fordunklet ved Hypotheser om den
msklige Sjæls Tilbliven og Natur, hvilke man kun ved
Misforstaaelse har kunnet tillægge religieus Vigtighed,
deels ved vrang Forestillinger og deels ved
spidsfindige Undersøgelser om Beskaffenheden af
Guds Billede i Msk. –

Om Sjælens Tilbliven. Præexistentianerne. – Plato –
Justinus M.; Clemens Alex.; Origenes og Theodoretus.
– Creatianere. – Aristoteles – Ambrosius; Hieronymus;
Pelagius. – Traducianerne. Tertullian; Augustinus.

Om Sjælens Natur. 1. Om Sjælens forskjellige
Bestanddele. (νοῦς s. το ηγεμονικον; το θυμικον; το
επιθυμικον). 2. Om Sjælens egl. Substants. a den
latinske K: Lærere materielle Anskuelse.
(Gjengjeldelsen i det andet Liv; Drømme og Visioner)
Justinus, Ireneus, Tertullian, Lactantius. b den
Alexandrinske K: Lærere imaterielle Anskuelse.
Clemens Alex.; Origenes. –

[a] 2^{det} Capitel Om
Udødeligheden

§ 25.

Mennesket er udødeligt; denne Tro hviler paa Bevidstheden om Sjelens højere Natur og Virksomhed; den er stadfæstet ved Chr: Død og Forherligelse; og udtrykt i Apostlernes Frimodighed i Dødsfaren og i deres Læng[sel] efter deres Fædreland i Himmelen. I det Gl. T. findes ei Udødelighedslæren fremsat af Moses; men gradeviis og før Exilet langsomt og ufuldstændigt udviklet.

Mth: 10, 28. – Mth: 6, 20. Lc: 16, 9. 2 Cor: 4, 17.18. – Joh: 5, 24. 6, 47. 11, 25. 17, 3. –

er Mth: 22, 31.32 et Beviis?

Eph: 1, 14. 2 Cor: 5, 5.

Jesu Død og Forherligelse.Joh: 17, 24. 14, 1. – 2 Tim: 1, 10. Eb: 2, 14.15. – Rom: 6, 8. 8, 11.17. 1 Cor: 15, 14-23. 1 Cor: 6, 14. 1 Pet: 1, 3.

Apostlernes ExempelRom. 8, 38. 1 Cor: 15, 31.55, 2 Cor: 4, 11. Phil: 1, 21. 2, 17. 2 Tim: 4, 6.7. Act: 7, 55. Apostlernes Længsel udtrykkes: Rom: 8, 23. 2 Cor: 4, 17. 5, 2.4.6.8. Phil: 1, 23. 3, 20.

Jødernes Lære om Udødelighed.

(Den findes ei hos Moses)

A. før Exilet. 1.) Man troede, at de Afdøde skulde samles paa et fælleds Sted. »samles til sine Fædre ell. sit Folk. וַיֵּאָסֶף אֶל עַמּוּי Gen: 25, 8. (Abraham) 49, 33. (Jacob) Deut 32, 50 (Moses). Gen: 37, 35. Jacob siger: וְשָׂאֵל אֶל-בְּנוֹי אָבִי שָׂאֵל 2) angives et fælleds Opholdssted שָׂאֵל af שָׂאֵל poscere ell maaskee af det æthiopiske שול Helvede. Dette שָׂאֵל nævnes: Gen: 37, 35. 42, 38. 44, 29.31. Num: 16, 30.33. (Korah.). I de følgende Bøger forekomme nærmere Bestemmelser om dette Rige. Job: 30, 23. בֵּית מוֹעֵד לְכָל-חַי. Det er forsynet med Porte שְׁעָרֵי-הַמָּוֶת. Es. 38, 10 בְּשַׁעַרֵי שָׂאֵל אֶלְכָּה; som underjordisk i den dybeste Afgrund Job: 11, 8. »Gud er højere end Himlen og dybere end Scheol. מִיּוֹם שָׂאֵל בְּעַמְקֵי שָׂאֵל. Der siges at herske Mørke og Skygger Job: 10, 21. אֶל-אֲרָצַח חֹשֶׁךְ וְצִלְמָוֶת. Der hersker Stilhed og Taushed. – 3) Med Hensyn til de Afdøde selv da kaldes

[b] Den engelske Dogmatiker Warburton var den første der paastod, at Udødelighedslæren manglede i Moses Religion.

de: אֵימָרָה af הַרְבֵּה εὐλειπειν, marvløse Væsener, kraftløse Skygger uden Virksomhed. (Af 1 Sam: 28 see vi, at de troede, at disse Skygger kunne fremmanes ved magiske Kunster). Job: 3, 13. Ps: 115, 17. 6, 6. 88, 11. Es: 38, 18. – Paa andre især poetiske Steder finde vi en Slags Personlighed: Es: 14. Ezechiel 32.

B. efter Exilet.^c Findes de rigtigere Forestillinger mindre i de canoniske end i de apochryphiske og af disse igjen mere i de alexandrinske end i de jødiske Apochrypher.

c i Prædikerens Bog findes allehaande modsatte Anskuelse: »det gaaer Msk. som Qvæget, det farer Alt til et Sted, Alt er gjort af Støv og bliver til Støv, hvo veed, om Mskets Aand farer opad, og Qvægets Aand farer ned ad under Jorden.« 9, 10: I Scheol er der hverken Arbeide ell. Kunst, hverken Viisdom ell: Fornuft.« Derimod i Daniel findes bestemte Begreber: 12, 2.: de som sove under Jorden ville opvaagne. – Viisdommens Bog: 2, 23: Gud har skabt Msk: til et evigt Liv og har gjort dem i sit Billede til at være som han«. 3, 2: de Uforstandige troe om de Retfærdige, at de døde og deres Afskeed bliver betragtet som en Pine; men de ere i Fred.« 5, 16: de Retfærdige ville leve evindeligt. ogsaa de Ugudelige skal opstaae, 3, 18: de Ugudelige have Intet at haabe, ingen Trøst til Dommens Dag.«

Sadducæer. Essener. Pharisæer.

§ 26.

Den christelige Udødelighedslære har sin bestemtere Udvikling i Læren om Opstandelsen, der er knyttet til Chr: Opstandelse. Msk. skulle i det andet Liv erholde et legemligt Organ for Sjælens Virksomhed; ikke det her afsieledede, jordiske Legeme; ikke heller et i Væsen aldeles forskjelligt; men uforkrænkeligt og skikket til højere Liv og Virksomhed. Saaledes antyder denne Lære, hvori senere jødiske Religionsbegreber ere knyttede, i renere Form paa betydningsfuld Maade den højere Tilværelse med Bevarelse af den msklige Natur og den personlige Individualitet.

Om Beskaffenheden af det tilkommende Legeme og dets Forhold til det nuværende.

1. Det skal være forskjelligt. 1 Cor: 15, 38.50. Det udtrykkes ved Ordene: μεταμορφουςθαι, μετασηματιζεσθαι, αλλασσεσθαι 2 Cor: 3, 18. 1 Cor: 15, 51. Phil: 3, 21. – Rom: 8, 23. – 2 Cor: 5, 1. endvidere bruges Udtrykket εχθημειν.

2. Der skal finde en Analogie Sted. 1 Cor: 15, 53.54. 2 Cor: 5, 2-4. – Mth: 22, 30. 1 Cor: 15, 42-49. 2 Cor: 3, 18. Phil: 3, 21. 1 Cor: 13, 12.

Læren om Opstandelsen hos Jøderne.

Dan: 12, 2.^d – 2 Macc: 7, 9.10.11.14.23. 2 Macc: 12, 40.44.

d Daniel 12, 2: Dit Folk vil blive reddet, alle de, der staae skrevne i Bogen, og mange som sove under Jorden ville opvaagne, nogle til evigt Liv, andre til evig Skam og Skjendsel. 2 Mc: 7, 9.10.11. 14.23. Fortællingen om de 7 Sønner, den ene siger: jeg haaber, at disse Lemmer alle skulle gives mig tilbage, for Dig (Antiochus) skal der ikke være Opstandelse til Livet«. 2 Mc: 12, 40.44. Efter et Slag, hvori der faldt mange Jøder, befandtes nogle Lig at have Afgudsbilleder paa sig, Judas Mcc bragde Sonoffer for dem altsaa Opstandelse.

Chr: og Apostlene have benyttet disse enkelte Træk; men givet dem en mere universell. Character. Act: 24, 15. 1 Cor: 15, 22.

§ 27.

Det tilkommende Liv staaer i den nærmeste Forbindelse med det nærværende. Dette Forhold er betegnet ved Forestillingen om en retfærdig Gjengjeldelse af Msk: jordiske Liv. De billedlige Beskrivelser af den tilkommende Lyksalighed og Ulyksalighed give ei bestemte Forestillinger. Med Bestemthed fremhæves alene paa den ene Side den høiere Grad af Fuldkommenhed, nærmere Samfund med det Fuldkomne og den heri grundede Lyksalighed og paa den anden Side det Ondes Magt i Msk: selv, Samfund med det Onde og den deri grundede Ulyksalighed.

Forbindelsen mell. dette og det kommende Liv betegnes som en Gjengjeldelsestilstand, som fremstilles under Billeder: 1 Livet her paa Jorden er Arbeide hisset Lønnen Mth: 25, 22-23. Luc: 19, 17.19. 1 Cor: 3, 8. 2 Livet her er Tid til Udsæden, det andet til Høsten 2 Cor: 9, 6. Gal: 6, 7.8.9. 3 Livet forestilles som en Kamp hist er Kampbelønningen.: 1 Cor: 9, 24. 2 Tim: 4, 7.8. Eb: 12, 1.

Det tilkommende Liv skildres som en retfærdig Gjengjeldelse Mth: 12, 36. 18, 8. Mth: 25, 34.41. Joh: 5, 29. Rom: 2, 6.16. 2 Cor: 5, 10. 1 Cor: 4, 5. Gal: 6, 8. Eph: 6, 8. – Grader i Straf og Belønning: Luc: 19, 26. Mth: 25, 22.23. Mth: 10, 15 (Sodoma og G:) 11, 22 (Tyrus og S.) Luc: 12, 47.

Lyksaligheden og Ulyksaligheden beskrives billedlig. Vi kunne adskille de almindelige Ytringer: δοξα, τιμη, κληρονομια, υιοθεσια, σωτηρια, ζωη αιωνιος. modsat αρσις, οργη και θυμος, θλιψις και στενοχορια, απολεια s. ολεθρος. Andre mere bestemte; men billedlige ere: ανακλινεσθαι μετ' Αβρααμ, Ισαακ και Ιακωβ 8, 11. ειναι εν κολπω Αβρααμ Lc: 16, 22. σκοτος εξωτερων, κλαυθμος και βρυγμος οδοντων Mth: 22, 13. 2 Pet: 2, 17. πυρ αιωνιον Mth: 25, 41. Lc: 16, 24. σκωληξ αυτων ου τελευτα Mc: 9, 44.

Lyksaligheden angives som en høiere Fuldkommenhed en nærmere Forbindelse med det Fuldkomne. οφονται τον θεον Mth: 5, 8. 1 Joh: 3, 2. ειναι συν χριστω, ενδημειν προς τον κυριον, συνδοξασεσθαι συν τω Χριστω. Joh: 14, 3. 17, 24. 2 Cor: 5, 8. Phil. 1, 23. 1 Thess. 4, 17. Rom: 8, 17. Eb: 12, 23.

De Ondes Ulyksalighed fremstilles som en Fjernelse fra Gud og de Gode og en Sammenleven med de Onde. Lc: 16, 26. Mth: 13, 49. 2 Thess: 1, 9.

Forestillingen om Dommen og Gjengjeldelsen som moralsk er antydet Joh: 3, 18.

§ 28.

Hovedpunktet i den christelige Lære om Udødeligheden.

Den christelige Lære tilstæder ingen Afbrydelse af det msklige Liv og Virksomhed ved Døden. En særegen Vanskelighed opstaaer derfor, naar angives et bestemt tilkommende Tidspunct (Chr: Gjenkomst), da Alle paa eengang skulle opstaae til Livet og modtage deres Dom. Den første Vanskelighed synes at hæves ved Hensyn til Apostlernes Forventning om Chr: umiddelbar forestaaende Gjenkomst. Ved den yderste Dom synes Skriften at antyde Indtrædelsen af en almindelig fuldkomnere Tingenes Orden, uden at den digteriske Beskrivelse beføier os til bestemtere Forestillinger om det andet Livs Beskaffenhed. –

[e] 1834. Richter: *Die Lehren von den letzten Dingen. Weize Die philosoph. Geheimlehre von der Unsterblichkeit.* Göschelfichte.

Xdommen tilstæder ingen Afbrydelse af Msk: Liv

Luc: 16, 9. 16, 22. 23, 43. 2 Cor: 5, 1. Eb: 9, 27. 2 Cor: 5, 8. Phil: 1, 23. – Eb: 4, 9-11. beviser Intet herimod καταπαυσις maa ei forstaaes om en Sjelesøvn; men om Lyksalighed. –

Den almindelige Opstandelse: Joh: 5, 28. 1 Cor: 15, 23. 52. 1 Thess: 4, 16. 17. – Vi skulle træde frem

ενωπιον του βηματος του Χριστου: Rom: 14, 10. Act: 17, 31. 1 Cor: 4, 5. 2 Cor: 5, 10. 2 Thess: 1, 6.7.9. 2 Tim: 4, 1. 1 Joh: 2, 28. 3, 2. Mth: 10, 41.42. 19, 28. 25, 31.

Apostlene erindre vel, at ingen veed Timen til Chr: Gjenkomst: 1 Thess: 5, 1.2. advarer mod Grublerie 2 Thess: 2, 2. Men dog ventede de Chr: Gjenkomst inden føie Tid: 1 Cor: 10, 11. 15, 51. 1 Thess: 4, 15. 1 Tim: 6, 14. Tit: 2, 13. 1 Joh: 2, 18. Jac: 5, 8. 1 Pet: 4, 7. Eb: 10, 25.

§ 29.

Den chr: Lære om Msk: vedvarende Personlighed og Virksomhed efter Døden medfører Begrebet om vedvarende Frihed; men dette Begreb synes at ophæves ved Skriftens Ytringer om evig Salighed og evig Fordømmelse, dersom denne tænkes som uforanderlig Følge af Msk: Tro og Gjæringer i dette Liv. Denne Vanskelighed synes alene derved at kunne hæves, at den evige Salighed og den evige Fordømmelse betegner den evige Forbindelse mellem det Gode og Lyksalighed og det Onde og Ulyksalighed, uden at der tænkes Msk: nægtet Evne og Leilighed i det tilkommende Liv at virke til dets Tilstands Forandring.

Tilstanden efter Døden kaldes Evighed. Der tales om ζωη αιωνιος - πυρ αιωνιον Mth: 18, 8. πολασις - ζωη αιωνιος Mth: 25, 46. - χρισις αιωνιος Mc: 3, 29. το σκληρη αυτων ου τελευτα Mc: 9, 44. -

Efter at vi have handlet om Læren om 1) Udødeligheden 2) Opstandelsen 3) retfærdig Gjengjeldelse, komme vi til en Deel Spørgsmaal, som hermed staae i Forbindelse; men mangle mere ell. mindre den bibelske Grundvold. -

§ 30.

Imedens Troen paa Sjælens Udødelighed som Bevarelse af den menneskelige Personlighed i en retfærdig Gjengjeldelsestilstand først ved Chr: er bleven udviklet og stadfæstet, har den Ubestemthed, hvormed Skriften berører de underordnede Lærdomme foranlediget mangfoldige Spørgsmaal og

Undersøgelser, som i de ældste og nyeste Tider have ført til forskjellige phantastiske Speculationer og skadelige Meninger. Disse have angaaet 1) Opstandelsens Beskaffenhed; 2) Mellemtilstanden mellem Døden og den yderste Dom 3) Helvedstraffenes Evighed. -

1 Om Opstandelsens Beskaffenhed. Naar vi gjenemgaa de dogmatiske og apologetiske Skrifter af Kfædre, er der neppe noget Punct der er behandlet med den Omhyggelighed end denne.

Saaledes Athenagoras, (*περι αναστασεως των νεκρων*) Tertullian† 220.^f. Justinus M: † 165; tvende af Origenes † 254. af Clemens Alex:s († 218) Bog have vi Intet tilbage. Grunden til, at de behandlede denne Lære saa hyppigt, var 1) at de ansaae den for noget væsentligt; 2) fordi den stod i Forbindelse med Chr: Opstandelse; 3) fordi flere Secter i den ældste K: opponerede imod den: Act: 17, 32. 1 Cor: 15, 12. 2 Tim: 2, 17. (Hymeneus og Philetas) senere Gnostikerne.

Om de tilkommende Legemers Forhold til de nærværende. - De Fleste meente, at de tilkommende Legemer skulle være materielle af samme Substants som det nærværende.

Alexandrinerne hyldede mere aandelige Anskuelse, statuerede en resurrectio κατά το είδος ikke κατά το υποκειμενον. -

I den nyere Tid streed Paulicianer og Chatarer mod Scholastikerne. Scholastikerne antog identitas totalis. De nyere Dogmatikere antog identitasⁱ partialis. - Marheincke.

2. Om Mellemtilstanden. Nogle meente, at Sjelen døde tilligemed Legemet. θνητοψυχια. Andre meente, at Sjelen efter Døden nedsænkes i en bevidstløs Søvn ψυχια[ν]υχια. - Iblandt Folk herskede ogsaa den Mening, at Sjælen efter Døden omsvævede Graven. - Andre antog en Sjelevandring ψυχοπομοσις, μεταψυχιας.

Flere Kfædre holdt fast paa den jødiske Forestilling om et Hades, hvor Alle opholdt sig. Men snart adskilte man Dele i dette Hades, saaledes Tertullian 3 Deele 1

f de resurrectione carnis.

[g] Celsus siger: hvilken msklig Sjæl kunde ønske, at vende tilbage til det forraadnede Legeme, ell. hvorledes skulde det blive til det foregaaende, hvorledes skulde Gud kunne gjøre det umulige. -

[h] De beraabte sig paa: a) Guds Almagt, b) Forholdet mell. Sjæl og Legeme. c) Retfærdigheden krævede, at Legemet leed for sine Synder. d) Udtryk som »Graad og Tænders Gnidsel.«. 1 Cor: 15, 50. Kjød og Blod skal ikke arve Guds Rige« forklarede de om det verdslige Sind. -

i identitas ex primis staminibus. -

j Ev: Nicodemi taler om Xsti Virksomhed i sin Død (de 3 Dage) Forfatteren mener, at Xst. prækede for de fromme Israeliter og førte dem over til Paradiis. Hermæ Pastor lader Apostlene præke for

for de Ugudelige 1 for de Fromme (Luc: 16) 1 for Martyrer og de udmærket Fromme (Luc: 23, 43). Senere troede man^j at Chr: ved sin Prædiken i Underverdenen havde udfriet de fromme Israeliter fra Hades til Paradiis; dernæst antog man at alle fromme Christne kom til Paradiis.

I den scholastiske Periode findes bestemt Udvikling af denne Lære Der skjelnes mell. 5 Opholdssteder 1) Paradisus for de Fromme, som var den yderste Kreds 2) indenfor den limbus patrum, hvor patres og de fromme Jøder før Chr: opholdt sig; men siden ved Chr: Nedfart blev den tom. 3) limbus infantium for de Christnes Børn, som vare døde uden Daab 4) locus purgatorius for dem, som ei havde afsonet deres Synder ved kirkelige Bodshandlinger 5) Orcuss:Geenna for de Ubodfærdige. -

Hertil slutter sig Læren om Skjærsilden. - Lignende Forestillinger findes i Zendreligionen, hos Pythagoras, Plato, Heraclitus, Stoikerne og tildeels hos Skandinaverne. - Især blev denne Lære udviklet af Gregorius M: † 604.; den blev knyttet til den kirkelige Lithurgie. (Et Forbillede findes 2 Mcc: 12, 44.). Denne Lære stod i Forbindelse med Afladshandelen og sanctioneredes paa Synodus Florentina 1439^l og Conc: Trid: 1545-63. i den 25 Sessio: »catholica ecc.; spiritu s: edocta, ex sacris litteris et antiqua patrum traditione docet, purgatorium esse et animas ibi detentas fidelium suffragiis (Forbønner) potissimum vero acceptabili altaris sacrificio juvari«

Der høitideligholdes ogsaa festum omnium animarum d. 2 Novb: . -

de Afdøde.

[k] De kaldte den πυρ καθαρσιον og πυρ φρωσιμον.

I Da Grækerne her vare tilstæde og ikke deelte Romernes Anskuelse om den Ild som noget Materielt, omtales her slet ikke denne Ilds Beskaffenhed, men der læres blot, at Boden afsones i den.

[m] paa denne Fest indsamledes Penge til Bønner for de afdøde. -

3. Om den evige Fordømmelse og Helvedstraffene.

Hvad Beskaffenheden af den evige Ulyksalighed angaaer, da vare Meningerne deelte. I den græske K: blev Justinus M: † 165. Tatian, Theophilus, Athanasius ved de bibelske billedlige Udtryk. - Latinerne vare mere Materialister. - De renere Forestillinger findes hos Clemens og Origenes. Hvad Straffenes Natur angaaer, da lærte de, at de bestode i Vankundighed (σχοτος εξωτερον), i en fuldkommen Forstyrrelse af Sjælens Harmonie; og i Samvittighedens Nag. Hvad deres Varighed angaaer, da lærte de, at disse Straffe vare at betragte som piinlige Lægemidler. Disse Sætninger fordømtes af Justinian 553 paa Conc: Constantinopolitanum. Dog vare de blevne antagne af Navne som: Gregorius Nyssenus † 394. Theodorus Mopsuestinus † 428. Diodorus Tharsensis † 360. Ogsaa Hieronymus † 420 hyldede disse Meninger; men meente dog, at Dæmonerne evig skulle lide Straf. Augustin antog ifølge sit System Helvedstraffenes Evighed. Igjenem hele Middelalderen blev denne Sætning gjeldende som rettroende. - De ældre lutherske Dogmatikere skelnede mellem poenæ damni (de naturlige) og poenæ sensus (de positive). De indrømmede, at Skriftens Udtryk om Straffene vare

billedlige og de indlode sig ei paa at bestemme dem efter disse. Flere skjælnede mellem forskellige Grader af Straf; men antog saa deres Evighed. De anførte som Grunde for Straffenes Evighed 1 Guds uendelige Majestæt, der maatte fordre uendelig Straf. 2 Guds Alvidenhed (scientia media), der forudsaa, at de Onde ville blive evindeligt onde, om deres Liv var vedbleven i det Uendelige 3 mene de, at de Onde, som ere døde i Synden ei ville finde Leilighed til Forbedring og saaledes forhærdes, hvorfor deres Straf var evig. Disse Grunde lade sig let gjendrive.

De nyere Dogmatikere gik ud fra at Skriftens Ytringer i dette Punct vare ubestemte og at altsaa Opgaven var at søge og finde i en saadan Forestilling, som kunde finde Medhold ved Skriftens Ytringer og kunde svare til almindelige christelige Ideer og Sætninger og ikke stride mod Principerne for den msklige Tænkning. Saaledes behandlede de som orthodoxe Theologer bekjendte Doederlein Morus, Storr, Reinhardt, Knapp denne Lære. De erindrede 1.) at naar der i Sk: tales om, at Chr: skal dømme Msk:, er der ikke gjort nogen Modsætning mellem Livet før og efter den yderste Dom. Vi ere derfor berettigede til at betragte denne Mellem-Tilstand som en Virksomheds-Tilstand, hvori en fortsat Stræben kan finde Sted. 2) at for de Ondes Straf vil der blive en hypothetisk Evighed. -

§ 31.

De fleste ovenanførte Spørgsmaal ere i vor Kirkes symbolske Bøger forbigaaede med Taushed. De indeholde en kort Betegnelse af Læren om Opstandelsen og Dommen, for det meste med Skriftens egne Ord, hvortil føies en Bekræftelse af den evige Lyksalighed og Ulyksalighed som bliver at forklare efter den h: Sk: Analogie. I de øvrige protestantiske Symboler er Læren om Skjærsilden med Bestemthed forkastet. -

[n] | *Symb: apost:* κυριος ερχεται εις το κρινειν ζωντας και νεκρους. i 3^{die} Artikel: πιστευω εις σαρχος αναστασιν και ζωην αιωνιον. i *symb. Nicænum:* προςδοχωμεν αναστασιν των νεκρων και ζωην μελλοντος αιωνος. - | *Symb: Athanas.* 38 Artikel: Omnes homines resurgere habent cum corporibus suis, et reddituri sunt de factis propriis rationem. 39: et qui bona egerunt ibunt in vitam æternam, qui vero mala in ignem æternum. *Confessio Aug: 17 Artikel:* Chr piis et electis dabit vitam æternam et perpetua gaudia, impios autem homines et diabolos condemnabit, ut sine fine crucientur. damnant Anabaptistas, qui sentiunt, hominibus damnatis ac diabolis finem poenarum futurum esse. - *Confessio Gallica* siger om Skjersilden: humanum commentum et jugum ex hominum auctoritate conscientiis impositum. -

3^{die} Capitel.

Om den mskelige Syndighed.

§ 32.

Chr: og Apostlene skildre med stærke Træk den fuldkomne Forvildelse og dybe Fordærvelse, som paa deres Tid var almdl. herskende iblandt Jøderne saavel som Hedningene; den fremstilles som selvforskyldt som Forsømmelse ell. Misbrug af de naturlige Anlæg og som den nærmeste Aarsag til Chr: Sendelse.

Chr: Yttringer vare kun rettede mod Jøderne. Mod Folket. Mth: 10, 15, 11, 16, 24, 12, 39. Joh: 15, 18. – Mod de Skriftkloge. Mth: 5, 20, 7, 15, 12, 31, 15, 14, 23. Apostlene ere af samme Mening: Joh. 1, 5, 12, 37. 1 Pet: 1, 18. Den udtales især i Rom:, Gal: og Epheser.

§ 33.

Der læres fremdeles, at intet Msk: er uden Synd og dette forudsætter en for Alle fælleds, i den msklige Natur grundet Syndighed ell: en Kraftesløshed i Aanden i den frem imod Guds Lov rettede Stræben; i en Overvægt af Kjødet ell. den sandselige Begjering. Oprindelsen og Tilvexten af dette Misforhold udvikler Paulus. Den sandselige Begjerlighed er virksom førend de moralske Anlæg og tager Msk: i sin Tjeneste førend det er sig det Onde bevidst; Bevidstheden herom vækkes ved Lovens Stemme; men ved denne vækkes tillige Begjærighed til Modstand, den fører sig her sin tidlige Magt til Nytte. Medens nogle anstrænge sig til Modstand og Andre hengive sig uden Modstand, formaaer Ingen at frigjøre sin Villie fra Kjødet, der er Fjendskab imod Gud. Ethvert Msk: Liv og ethvert Moment i dets Liv, Tænken, Følen og Villen har saaledes Spor af det Ondes Magt. En aandelig Gjenfødelse er altsaa nødvendig for Alle; men den kan ikke udgaae fra Msk: selv. Yttringer herhid hørende findes især i Rom: 7. og mange andre Steder. –

Lignende Yttringer findes i det gl. T.: Gen: 6, 5, 8, 21. Job: 9, 1. Ps: 143, 2. Provb: 20, 9. Prædik: 7, 21. 1 Reg: 8, 46. – Sirach: 8, 5. Sap: 13, 1.

§ 34.

Den moralske Syndighed er, som Paulus lærer, at udlede fra Msk: Slægtens første Begyndelse, er nedarvet fra den første Stamfader og er følgelig igjenem alle Slægter Kilden til Synd og Død. Imedens der saaledes henvises til Fortællingen i det gl. T: for at fremstille Synden uadskillelig fra den msklige Natur,

findes ingen nærmere Forklaring over denne Fortælling i det N. T. De senere Lærdomme om Syndefaldet som en ved den ene Synd af Adam bevirket total Fordærvelse af den msklige Natur, og om Tilregnelsen af denne Synd for Efterkommerne, ere fremmede for Skriften. –

§ 35.

Efter den foregaaende Udvikling bliver Hovedideerne af den chr: Lære at søge deri: 1) at Syndigheden i det Hele som i det Enkelte maa betragtes baade som Noget modtaget i Naturen og som Noget Selvbevirket, der er grundet i en forfeilet Udvikling af de oprindelige Anlæg; 2) at Syndigheden maa betragtes som en Forstyrrelse af Msk. høiere Væsen, der gjør høiere Bistand fornøden; men ikke som en Forandring af den msklige Natur, der gjorde en høiere Bistand utilstrækkelig. Hvor denne Lære opfattes i sin Reenhed, vil den yttre sin Virksomhed til at bevirke den ydmyge Erkjendelse af Msk. Ufuldkommenhed, Svaghed og egen Strafskyldighed, som vækker Trang og Fortrøstning til en høiere Bistand og til at styrke Bevidstheden om Msk. høiere Evner, og til at styrke Villien til at uddanne disse Evner. –

§ 36.

Ved sin ubestemte Character har Fortællingen om Syndefaldet allerede fra K. ældste Tider fremkaldt forskellige, saavel historiske, mythisk-symbolske, som allegoriske Fortolkningsforsøg. Disse vedkomme imidlertid ei den chr: Troeslære ligesom ei heller nogen bestemt Forklaring er gjort gjeldende i den evangeliske K. symbolske Bøger; men vel de i denne Fortælling indeholdte sande og træffende Ideer om Syndens Oprindelse, Udvikling, og dens Strafskyldighed og Følger. –

§ 37.

I Læren om den msklige Syndighed have de gl. Kfædre i det Hele, ledet af rigtig chr. Følelse, bevaret den rette Ligevægt; medens nemlig deres enkelte Ytringer ere vaklende og ubestemte, stemme de overeens i at erkjende paa den ene Side Guds Billede og den moralske Frihed i ethvert Msk, paa den anden Side Synden som Msk. fælleds Lod, grundet i den sandselige Natur og forsaavidt oprindelig og medfødt. De, som sætte den i Forbindelse med Adams Synd antage alene en forøget Magt af Sandseligheden som

Følge af den første Synd. Tertullian forklarer sig denne som en Forplantelse af Synd ved Sjælens Forplantelse; men uden derved at ville paastaae nogen Tilregnelser af Adams Synd; ell uden at ville nægte Msk. selvstændig Kraft til det Gode. –

§ 38.

Idet Pelagius ikke alene nægtede en Forplantelse af Synden; men overhovedet enhver moralsk Indflydelse af Adams Synd paa den msklige Natur, ikke alene forfægtede den moralske Frihed; men paastod, at Msk. fødes ligesaa reent og ufordærvet som det oprindelig er skabt, blev han ved eensidig Iver for den personlige Frihed bragt til at miskjende saavel Individets Forhold til Slægtens Liv, som Msk. Forhold til Gud. Imod ham og hans Tilhængere satte Augustinus den Lære: at alle Msk. havde syndet i og med Adam, og have modtaget som retfærdig Straf en ved Fødselen fordærvet Natur, som alene har Frihed til at gjøre det Onde. Dette System seirede fornemlig paa Grund af den Forbindelse, hvori det stod med K. Interesser; men Modsigelsen, som det fandt i Skriften og Msk. Selvbevidsthed fremkaldte almdl. Modstand i den græske K, og i den latinske, den semipelagianske Lære om Msk. Medvirken til det Gode. Uagtet de Vanskeligheder, som her maatte møde ved ethvert Forsøg paa bestemtere Udvikling, vandt denne Lære som en Følge af dens practisk-beroligende Character almdl. Indgang i Middelalderen og blev i den cath: K. sanctioneret ved conc: Trid.: –

§ 39.

I den evangeliske K. maatte Hovedlæren om Modsætningen mellem K. Fortjeneste og Chr: Fortjeneste, imellem kirkelige Gjerninger og chr: Tro føre til Forkastelse af enhver Fortjenstlighed af den msklige Virksomhed, som blev tænkt uafhængig af Guds Naade, der ved X. kalder Msk. til det Gode. Dette er den egl. Tendents som bliver tilfulde indlysende ved Modsætningen til den cath: Lære af følgende Sætninger i den *augsb: Conf.* .1) om en oprindelig Mangel paa Guds frygt. 2) en medfødt Begjerlighed, som forvirrer Begreberne, fordærver Villien og medfører Ulyksalighed 3) den sande Fromhed og Dyd som Virkning af den h: A: Bistand. Denne Tendents er derimod forfeilet i Concordieformelen og de andre symbolske Bøger, hvis Skildringer af den msklige Naturs fuldk. Fordærvelse stride mod den h. Sk. og Erfaring og frakjende Msk. al Evne til at modtage og benytte den gudd. Naade. –

Conf: Aug: 2^{dn} Artikel: docent, quod post lapsum Adæ omnes homines secundum naturam propagati

nascantur, cum peccato, hoc est sine metu dei, sine fiducia erga deum et cum concupiscentia, quodque hic morbus sive vitium originis vere sit peccatum, damnans et afferens nunc quoque æternam mortem his, qui non renascuntur per baptismum et sp: s:..
Damnant Pelagianos et alios, qui vitium originis negant esse peccatum, et ut extenuent gloriam meriti et beneficiorum Chr:, disputant hominem propriis viribus rationis coram deo justificari posse. –

§ 40.

Imedens en Fornyelse af det strænge augustinske System forsøgtes ved Jansenius i den cath: K., vedligeholdt det sig i den protestantiske K. som orthodox Lære, og blev især af lutherske Dogmatikere sat i Forbindelse med forskjellige Theorier om Tilregnelsen af Adams Synd; men ligesom dette System ei havde savnet tidlige Modsigelser, saa maatte det efterhaanden fortrænges ved et friere Bibelstudium og ved grundige psykologiske og moralske Undersøgelser, ihvorvel den dybere Betydning af Sk. Lære herved ei siden sjelden miskjendtes. Den nyere Theologie har i dens bedste Retning sluttet sig til den evangeliske Lære ved at give Slip paa de ubibelske Tilsætninger; og ligelangt fra den pelagianske Letsindighed og den augustinske Sønderknuselse, at forene Erkjendelsen af den fælleds oprindelige Syndighed (Skrøbelighed) med Troen paa den moralske Frihed, og dennes Styrke ved Guds Naades Virksomhed i Msk. –

Not1:7

3^{die} Hovedafdeling.

Christelig Soterologie.

[a] *Messianske Psalmer*: 2; 16; 22; 40; 45; 69; 72; 109; 110.

1ste Capitels 1ste
Afsnit.

Om Christi Personlighed.

§ 41.

Den i den menneskelige Natur dybtgrundede for Jordens forskellige Folkeslag fælleds Længsel efter højere Bistand, for at udfries af det Ondes Magt, var hos det jødiske Folk efterhaanden bleven udviklet til Forventningen om en gudd: Messias. Forventningen opfyldtes, da Jesus Chr: sendtes i Tidens Fylde til Verden efter Guds evige Raadslutning, grundet i den evige Kjærlighed til Menneskeslægten's Frelse.

[b] Forventningen om Messias af Davids Slægt omtales: 2 Sam: 7, 16.^a Hos: 3, 5. Amos 9, 11. Es: 9, 6. – Mth: 2, 5. 9, 27. 22, 42. Joh: 7, 42.

a 2 Sam: 7, 16: Dit (David) Huus og Dit Kongerige skal vare evindeligt, din Throne staae evindeligt; Hoseas 3, 5: Israeliterne ville først være ryggsløse, derpaa omvende sig til Jehova og deres Konge David. Amos 9, 11: Jeg vil opreise Davids forfaldne Hytte og opbygge den, som den har været forhen siger Herren; Micha 5, 1. Fra Bethlehem skal den komme der skal være Herre i Israel. Es: 9, 6: Os er født et Barn, som hedder den underfulde, Helt og Fredens Fyrste, hans Herredømme skal være stort og ingen Ende paa Freden paa Davids Stol. – Messias kaldes: Spiren af Davids Rod.

[c] Af Profeterne skildres Messias som en Mand, udrustet med overordl: Egenskaber. Efter Exilet fremstilles han som et gudd. Væsen. Dan: 7, 13.^a – I de *apocryphiske Bøger* findes ingen saa individuel Tegning af Messias. Grunden maa vel søges deels i Alexandrinernes ideelle Retning; deels i politiske Grunde. – platonisk Philosophie – Efter Exilet ventede man Messia's Ankomst som nær forestaaende: 1) paa Grund af Trangens Størrelse. 2) Nabofolkernes Undertrykkelser. 3) fordi man forklarede enkelte Steder af d. G.T. om da Tiden: Daniel 8 Cap. (om de 4 Monarchier); Ez: 38 og 39. Haggai 2, 6. Malach: 3, 1. – Det sees ogsaa af Mth: 2, 2. Luc. 2, 26. ogsaa af Sueton og Tacitus. – om en Forgjænger for Messias –

a Dan: 7, 13: Der kom Een i Himmelens Skyer som et Msks Søn til den Gamle og blev ført for ham og han gav ham Riget og Magten og Æren, at alle Folkeslag og Tungemaal skulde tjene ham, hans Magt er evig og forgaaer ikke, og hans Kongerige har ingen Ende. – – angaaende Tiden Haggai 2, 7: (om det andet Tempels Herlighed, om megen fremtidig Herlighed især paa Messia's Tid) »Endnu en liden Stund, da vil jeg bevæge Himmel, Jord og Hav, da skal alle Folks Trøst komme og jeg vil gjøre dette Huus fuldt af Herlighed. Maleaki 3, 1: Herren, som I søge vil snart komme til sit Tempel, Forbundsenglen, som I begjære«

I det N. T. omtales en evig Raadslutning grundet i Guds uforanderlige kjærlige Villie som den egl. Grund til Chr: Sendelse. Det hedder at Chr: er sendt κατ' ευδοxian του θεληματος, κατ' ευδοxian, ην προεθετο, κατα προθεσιν των αιωνων; ligeledes siges Chr:

udseet til dette Embede fra Evighed, og at han i Tidens Fylde er sendt:

Eph: 1, 11. 3, 11. 2 Tim: 1, 9. 1 Pet: 1, 20. Gal: 4, 4.

Denne gudd. Beslutning har sin Grund alene i Guds Kjærlighed αγαπη, χρηστοτης, το ελεος, φιλανθρωπια, χαρις σωτηριος, χαρις του θεου, δοθεισα εν Ιησου Χριστω, χαρις αντι χαριθος. Joh: 1, 16. 3, 16. Eph: 2, 4.7.8. Tit: 2, 11. 3, 4.

§ 42.

Ligesom det Hemmelighedsfulde ved Chr: Fødsel dunkelt betegner den oprindelige Forbindelse af det Guddommelige og Menneskelige, saaledes træder denne aabenlyst frem i Jesu Liv ved Modsætningen af den fuldendte Hellighed, de underfulde Gjerninger og den herlige Seier over Lysets Fjender, til den ikke mindre betydningsfulde Ringhed og Betrængthed i de udvortes Vilkaar. Ved sin frivillige Lidelse og Død beseglede han sin Lydighed mod Gud og sin Kjærlighed til Msk. –

Om Chr: αναμαρτησια. Den fremstilles snart negativt 1 Joh: 3, 5. Ebr: 4, 15. 1 Pet: 1, 9. 1 Pet: 2, 22. snart positivt 1 Pet: 3, 18. Eb: 7, 26. Joh: 8, 46. – Han var kommen for at udføre Faderens Villie. Joh: 4, 34. 7, 18. Han forherligede Faderen Joh: 17, 4.. Chr: Lydighed fremstilles Phil: 2, 7. Steder som Joh: 2, 4. Mth: 15, 15 beviser Intet herimod.

Chr: potuit non peccare – Chr: non potuit peccare. herimod indvendes: 1) bliver den naturlige Udvikling fra Barndoms Alderen til Manddoms Alderen herved forstyrret. 2) hvorledes kan Chr: fremstilles som et Mynster for Msk: 3) Chr. Fristelse.^d – Imod Chr: Hellighed synes ogsaa Ebr: 5, 8 at stride. Men da Brevet ikke er autentisk beviser det intet afgjørende. Desuden kan denne Vanskelighed ogsaa bortforklares.

d man har ogsaa indvendt: Bønnen i Gethsemane; Mth: 14, 17: Ingen er god uden Gud. Hebr: 5, 8: han lærte Lydighed idet han leed.

Chr: skildrer sin Ringhed i Kaar. Mth: 8, 20. 20, 28. Phil: 2, 7. 1) Denne Ringhed var en Betingelse for Lærens hurtige Udbredelse, da han derved kom i Berørelse med Massen af Folket. Mth: 9, 35. 9, 11.12. 11, 25; 2) tillige ligger heri en sindbilledlig Anskueliggjørelse af Forskjellen mellem den sande og falske Høihed. Joh: 13, 14-16. Jac: 1, 9.

Chr: selv har betegnet sin Lidelse som grundet i frivillig Beslutning. Joh: 10, 18. Mth: 26, 53. Denne Beslutning er grundet i Lydighed mod Gud. Joh: 14, 31. Mth: 26, 39. Luc: 24, 26. Phil: 2, 7. Han gjorde det af

Kjerlighed til Msk:Joh: 10, 15. 15, 13. Rom: 5, 6.

§ 43.

Opstandelsen, forudsagt af Chr., skjøndt uden Virkning paa Disciplenes Sind har ei alene sin Betydning som den høitidelige historisk documenterede Retfærdiggjørelse for Verden af Chr: messianske Høihed; men ogsaa i Forbindelse med det Overnaturlige i Chr: Bortgang fra Verden til Gud, som Forherligelse af det Guddommelige, der efter sin Natur var ophøiet over Forkrænkelighed og Død.

~

Chr: omtaler sin Død og Opstandelse. Mth: 16, 21. 17, 23. 20, 19. Luc: 18, 33. 24, 7. Joh: 2, 20. – Apostlene vare desuagtet ikke forberedte: Luc: 24, 11. Mc: 16, 11.13. Joh: 20, 25.

Om dette Factums Paalidelighed.

Der lægges Vind paa Opstandelsen i det N. T: Rom: 1, 4. 10, 9. 1 Cor: 15, 17. 2 Cor: 13, 4. Eph: 1, 20. Act: 2, 27. 3, 15. 17, 31.

Noget mere tilkjendegives ved Steder som: Act: 2, 24. ουκ ην δυνατον κρατεισθαι αυτον υπο θανατου. Act: 13, 34.37. Rom: 6, 9. Opstandelsen bliver her betragtet som en Betegnelse af noget Tilkommende; altsaa Betegnelse af et synligt Vidnesbyrd om en Natur, der ei var Døden underkastet.

Chr: Forherligelse, hvorved han adskilles fra ethvert Msk. omtales Joh: 14, 28. 16, 28. 17, 5. υποσθαι Act: 2, 33. Phil: 2, 9. αναβηναι εις υψος Joh: 6, 62. 20, 17. Eph: 4, 8. αναληφθηναι εν δοξη 1 Tim: 3, 16. πορευεσθαι, ειςελθειν εις τον ουρανον 1 Pet: 3, 22. Act: 3, 21. Eb: 9, 24.

Mc: 16, 19. Luc: 24, 51. Act: 1, 9.

[e] Brennecke udgav 1819. » *Beviis for, at Chr: har levet 27 Aar efter Opstandelsen*«.

[f] (Var X. Legeme efter Opstandelsen impalpabelt og illocalt? Stederne: Phil. 3, 21. Luc: 24, 51. (Joh: 8, 59) bevise Intet; og imod denne Theorie stride de Steder, hvor X. udtrykkelig gjør opmærksom paa sit Legemes Materialitet: Mth: 28, 9. Luc: 24, 39. Joh: 20, 27. -)

§ 44.

Den Forening af det Guddommelige og Msklige, som fremlyser af Chr: Liv, udgjør Hovedsummen af Skriftens Yttringer om hans Natur og Personlighed. Chr: fremstiller sig selv og fremstilles af Apostlene som 1) en fuldkommen Menneskelighed efter Sjæl og Legeme 2) afhængig af Gud i Magt og Virksomhed; men som tillige 3) er uadskillelig forenet med den guddommelige Krafts Fylde og gennemtrængt af den som virkende og styrende Princip. 4) forenet paa særegen Maade med Gud, den synlige Aabenbarelse af Guds Væsen paa Jorden, Gjenstand for Msk: høieste Ærefrygt. –

1) Den msklige Natur betegnes:σαρξJoh: 1, 14. 1 Joh: 4, 2. 1 Tim: 3, 16. Heb: 2, 14. Chr. kaldes ανθρωπος Joh: 8, 40. Rom: 5, 15. 1 Cor: 15, 21. 1 Tim: 2, 5. ανηρ Act: 2, 22. 17, 31. – Dette udføres nærmere ved at anføre de almindl. Momenter, som henhøre til den msklige Naturs Eiendommelighed. γενομενος εκ γυναικος Gal: 4, 5. εκ των πατερων s: εκ σπερματος Δαβιδ: Rom: 1, 3. 9, 5. Med Hensyn til Maaden, hvorpaa de legemlige Kræfter udvikle sig: Χ: ηυξανε Luc: 2, 40. επεινασε Mth: 4, 2. διψω Joh: 19, 28. κεκοπιακως Joh: 4, 6. Mth: 8, 24 εκαθευδε. Sjælskræfterne udviklede sig ogsaa paa msklig Viis: εκραταιουτο πνευματι; προεκοπτε σοφια Luc: 2, 40, 52.. Eb: 4, 15. – συλλυπουμενος Mc: 3, 5. ηρξατο λυπεισθαι και αδημονειν Mth: 26, 37. γενομενος εν αγωνια Luc: 22, 44. ενεβριμησατο τω πνευματι Joh: 11, 33.. Luc: 19, 41. Hans Glæde: εγαλλιασατο τω πνευματι Luc: 10, 21. – Mc: 13, 32. Mth: 26, 42. –

[g] (En tilsyneladende msklig Natur antydes: Rom: 8, 3. Phill 2, 7.; men de bevise Intet mod hans Naturs Virkelighed)

2) Afhængigheden betegnes:Gud fremstilles som Χ. Gud og FaderJoh: 20, 17. 2 Cor: 11, 31. Eph: 1, 17. Joh: 14, 28. 1 Cor: 3, 23. 11, 3. Eb: 3, 2. Den fremstilles med H. t:Χ: Kald paa Jorden: Joh: 3, 16. 6, 29. 7, 28. όν ό πατερ ηγιασεJoh: 10, 36. Act: 10, 38. – Læren er ikke hans: Joh: 7, 17. 8, 28. 38. ogsaa hans Gjerninger Mth: 26, 39. Joh: 5, 36. 19. Joh: 15, 10. 17, 4. Hos Paulus υπαχοη Phil: 2, 7. 8. – Mth: 28, 18. Joh: 3, 35. 13, 3. 5, 27. 17, 2. 1 Cor: 15, 28. Eph. 1, 22.

Chr: vender tilbage til Faderen: Joh: 8, 14. 14, 12. 16, 28.

3) Den i Chr: værende Forening med det Gudd: ανγινη:ό λογος σαρξ εγενετοChr:πληρης πνευματος

αγιου. Chr: uddrev Dæmoner εν πνευματι Mth: 12, 28.
– Rom. 1, 4. 1 Tim: 3, 16. Coll: 2, 9. – Joh: 15, 24 εργα
εποιησε, α ουδεις αλλος. Joh: 16, 15. – Chr. kaldes
χυριος της δοξης 1 Cor: 2, 8 Jac: 2, 1.

Chr. kaldes Gud: Rom. 9, 5. Tit: 2, 13. Joh: 20, 28. 1
Joh: 5, 20.

4.) Chr er paa en særegen Maade forenet med Gud
han kaldes υιος του θεου. Denne Formel forekommer i
det gl. T. om Jøderne: Ex: 4, 22. Deut: 14, 1. om
Dommere og Konger: 2 Sam: 7, 14. Ps. 2, 7. 82, 6. om
Englene Hiob 1, 6. 38, 7. – Ogsaa i det N. T. bruges
υιος του θεου om de gode Msk: Luc. 20, 36. om de
Christne: Mth: 5, 9. 45. Joh. 1, 12. Rom: 8, 14. 1 Joh: 3,
1.2. – Chr: kaldes μονογενης (Joh: 1, 18.) alene hos
Joh.; αγαπητος i de 3 Ev: og Brevene; πρωτοτοκος
(Col: 1, 15.); υδιος paa et eneste Sted Rom: 8, 32. Ebr:
3, 5.6. adskilles han fra Moses. Der betegnes Eenhed i
Villie og Magt: Joh: 10, 30. 38. 17, 10. Det udtrykkes
med H: t: Chr: Λαρε: ο πατερ εδιδαξεν με Joh: 8, 28. 6,
45. 8, 38. Med H: t: Chr: Gjæringer: ο πατερ φιλει τον
υιον και δεικνυσι αυτω παντα, α ποιει Joh: 5, 20. Joh:
14, 10 πατηρ εν εμοι μενων. – Chr aabenbarer Guds
Væsen paa Jorden og fremstilles derfor som Gjenstand
for Ærefrygt: Joh: 14, 9. 12, 45. Col: 1, 15. 2 Cor: 4, 4.
Phil: 2, 7. Eb: 1, 3. – Joh: 5, 23. Phil: 2, 10. Eb: 1, 6.

[h] (Chr: kaldes ogsaa i det N. T. υιος του θεου:
Joh: 1, 49. 11, 27. Mth: 16, 16. 26, 63.) (Det er
ikke nødvendigt at antage, at υιος του θεου og
Χριςτος ere synonyma, det Sidste er maaskee
mere med H:t: hans messianske Kald; det første
m:H:t: hans messianske Værdighed)

§ 45.

Endelig forekommer ogsaa i Skriften enkelte Ytringer
om en forjordisk Tilstand, som ei staaer i umidd
Forbindelse med Chr: Virksomhed til Msk: Frelse, idet
Chr: omtaler sin Præexistents og Apostlene tillige hans
Andeel i Verdens Skabelse og Opholdelse; men
fornemlig er det Sk: Lære, at Troen paa den gudd:
Høihed i Chr: Person er nødvendig 1)ⁱ for at vække
den fulde Fortrøstning til hans Læres ubedragelige
Sandhed, 2)^j til Værdien og Virksomheden af hans
Sendelse, hans Liden og Virken, 3)^k til den urokkelige
Varighed af det af ham stiftede Rige – Saaledes bliver
Forbindelsen af det Gudd: af Chr: Natur med det
Gudd: i hans Virksomhed det væsentlige practiske
religieuse Hovedmoment, og den bibelske Tro paa en
Forening af det Gudd: og Msklige i Chr:, som efter sin
Natur er hemmelighedsfuld^l og ubegribelig,
endskjøndt den lader sig oplyse ved Analogie, er
ligesaa langt fra dogmatiserende Theorier om denne
Forenings Væsen og Beskaffenhed, som fra en
Opløsning^m af den historiske Sandhed i rhetorisk
Symbolisering ell. phantastisk Speculation. –

Præexistents. Joh: 8, 58. 17, 5. 24. 1, 1.2. – Hans
Andeel i Skabelse og Opholdelse Col: 1, 16. Eb: 1, 2.3.

i 1) cfr. Joh. 3, 31. 6, 46. 7, 28. 1, 18. 17, 3.

j 2) Værdien beroer paa Storheden af Forsynets
Naade cfr Joh: 3, 16. Rom: 5, 8. 1 Joh: 4, 9. Phill. 2,
5; Virksomheden: Rom: 8, 3.31.

k 3) Mth: 16, 18. Joh: 10, 28. Mth: 28, 20.

l Man har bemærket, at denne Lære om X.
tvende Naturer var selvmodsigende. Men
selvmodsigende kaldes det, som modsatte
Prædicater udsiges om, ubegribeligt bruges om
et Forhold, hvorom vi Intet kan sige, altsaa heller
ei at det er selvmodsigende. – Analogier findes:
1) Forholdet mellem Sjæl og Legeme; 2) i Læren
om den Helligaands Dvælen i os. *Symbolum
Athanas*: »sicut anima rationalis et caro unus est
homo; ita et deus et homo unus est Chr:«

m fE. De Wette i sit Skrift om *Religion og
Theologie*: denne Lære maa forkastes efter
Forstandssandhedens Love; men er et skjønt
Billede paa Foreningen af det Gudd. og Msklige. –

n Ved disse 2 Steder er dog Fortolkningen
tvetydig; de kunne ogsaa forklares i aandelig
Henseende.

Joh: 1, 3.10. 1 Cor: 8, 6. Eph: 3, 9.ⁿ

§ 46.

I den ældste Kirke blev man staaende ved Resultaterne af den bibelske Lære og fastholdt i Modsætning til de gnostiske og ebionitiske Meninger Læren saavel om Chr: sande msklige Natur som om dennes Forening med den guddommelige, hvilket betegnes ved θεανθρωπος. Men en viid Mark stod aaben for Speculation over Foreningens Natur og Beskaffenhed. Denne maatte føre til forskjellige Forestillingsmaader, som foranledigede heftige Stridigheder og efterhaanden en Række af dogmatiske Bestemmelser, ved hvilke den egl. Indsigt i Mysteriets Natur ei kunde fremmes og saa ofte Mysteriets Character er bleven miskjendt og derved nye Vanskeligheder fremkaldte. Men ligesom disse skarpsindige Bestemmelser have udviklet sig efter en vis historisk Nødvendighed, saaledes ville de tillige ved rigtig Anvendelse tjene til at befæste de bibelske Hovedsandheder imod eensidig og uskriftmæssig Dogmatiseren.

Apollinaristiske. (i Syrien i Laodicea.)

Nestorianske.

Monophysitiske. Eutyches. Paa Synoden i Calcedon 451 blev begge Naturer antaget som orthodox. »ο χριστος τελειος εν θεοτητι και τελειος εν ανθρωποτητι; δυο φυσεις ασυγχυτως, ατρεπτως (mod Monophysiter), αδιαιρετως, αχωριστως (modsat Duophysitismen), αδιαστατως συντρεχουσι εις έν προσωπον και μιαν υποστασιν.

Symb: Athans: Chr: perfectus deus, perfectus homo, non duo tamen, sed unus Chr.; unus non confusione substantiæ, sed unitate personæ, non conversione divinitatis in carnem, sed assumptione humanitatis in deum.

Monotheletiske. Synode i Constantinopel 680: »δυο φυσικα θεληματα, ουκ υπεναντια, αλλα το ανθρωπινον θελημα μη αντιπιπτον η αντιπαλον, μαλλον μεν ουν υποτασσομενον τω θειω και πανσθενει θεληματι.«

Adoptianske. Elipandus Toletanensis og Felix Uргhellitanus.

§ 47.

Medens den *augsburgske Confession* indskrænker sig til en kort Betegnelse af Hovedsætningen om det Gudd: og Mskliges Forening i Chr., har Concordieformelen og efter dens Anviisning den senere lutherske Dogmatik, tildeels af polemisk Interesse gjort Forholdet af de tvende Naturer og de hver især tilhørende Egenskaber til Gjenstand for en fuldstændig, med scholastisk Spidsfindighed udtænkt Terminologie. Ved den nyere Theologies Tilbagevenden til Sk: Lære, beholder denne Art af Dogmatiseren meest kun historisk Interesse tilbage. -

Propositiones verbales.

Propositiones idiomaticæ

a) Forholdet mell. Personerne og den ene ell. anden Natur.

b) omvendt.

c) mellem den msklige og guddommelige Natur. NB^o

d) omvendt.

a) genus idiomaticum. fE: Rom: 1, 3. 1 Pet: 3, 18. Chr. leed; her er Chr: den hele Person; men Lidelse kan ei udsiges om Gud.

b.) genus apotelesmaticum: saadanne Sætninger, hvor det, der henhører til Forløsningsværket og altsaa vedkommer den hele Person, alligevel blive henførte enten til den ene ell. anden Natur. 1 Tim: 2, 5. Eb: 1, 3.

c) genus majesticum: αυχηματικον, hvor det Gudd: bliver overført til det Msklige. Joh: 5, 27. Phil: 2, 10.

o NB. Dogmatikerne erindrede, at den msklige Naturs Egenskaber ei kunne overføres paa den gudd. Natur, altsaa falder det ene Forhold bort.

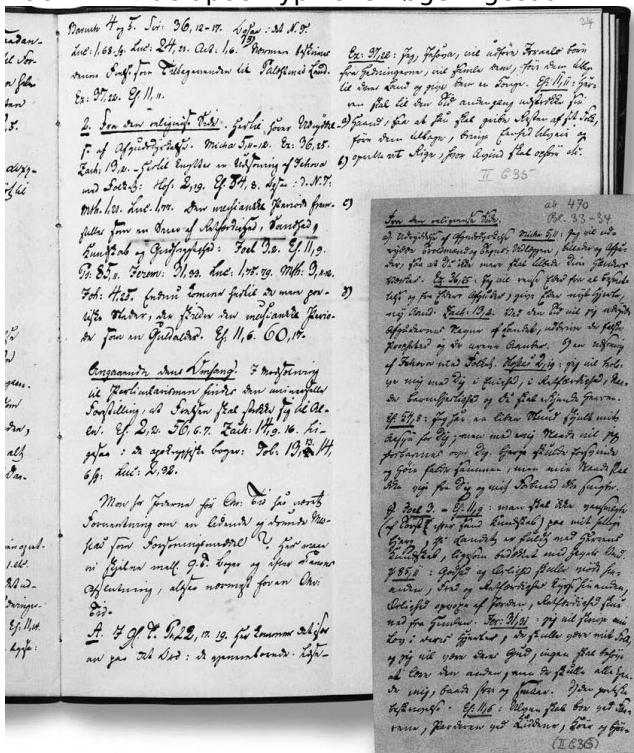
[p] Hvad der gav denne Terminologie saa høi Vigtighed paa hine Tider var den polemiske Anvendelse; man søgte heri et Beviis for Chr: personlige Nærværelse i Nadveren. Allestedsnærværelsen tilhører, sagde man, den gudd. Natur; men ifølge Foreningen faaer den msklige Natur Andeel deri. -

2det Afsnit.

§ 48.

I Jødernes Forventning om Frelse ved Messias krydsede de forskjelligste Forestillinger hverandre, a) saavel angaaende Frelsens Natur og Beskaffenhed, b) som angaaende dens Omfang og c) Maaden, paa hvilken den skulde udføres, alt i Forhold til de forskjellige Trin af Dannelse og aandelig Udvikling.

1. Fra den politiske Side Messias som 1) Gjenopretter af den Davidiske Kongemagt: Es: 11, 1. etc. Amos 9, 11. Ezechiel 34, 11.23. Luc: 1, 32.33. Det udmales saaledes, 2) at Chr: skal underkaste Hedningerne det jødiske Herredømme: Joel 3, 7. Es: 11, 14. Micha 5. Zach: 12. I de apochryphiske Bøger ligesaa:

Notesbog 1. Tilføjelser på en løs lap indlagt mellem bl. [33v] og [34r] (Not1:7) Baruch 4 og 5. Sir: 36, 12-17. Ogsaa i det N. T. Luc: 1, 68. sq: Luc: 24, 21. Act: 1, 6. 3) Nærmere beskrives denne Frelse som Tilbagevenden til Palæstinas Land. Ez: 37, 22. Es. 11, 11.

[q] Om Chr: Virksomhed.

r Es: 11, 1: et Skud skal udgaae fra Isai Stamme. Amos 9,11. Davids forfaldne Hytte opreises. Ezech: 34, 23. Ezechiel ivrer mod Præster og Folkets Styre, lover en bedre Hyrde nemlig David.

[s] Joel 3, 7. Alle Hedninger skulde samles i Josaphats Dal, for at dømmes, ingen Fremmed skal mere i fjendtlig Hensigt betræde Jerusalem. Es: 11, 14 Philisterne, Idumæa, Moab, Ammon skal underkaste sig. Micha 5: han skal bringe Seir over Assyrien og andre Folk. Zach: 12 kaldes Jerusalem et Beruselsensbæger og en Anstødssteen for Hedninger.

[t] Ez: 37, 22: Jeg, Jehova, vil udføre Israels Børn fra Hedningerne, vil samle dem, føre dem tilbage til deres Land og give dem en Konge. Es: 11, 11: Herren skal til den Tid anden gang udstrække sin Haand, saa at han skal gribe Resten af sit Folk, føre dem tilbage, bringe Enhed tilveie og oprette eet Rige, hvor Avind skal ophøre etc.

2. Fra den religiøse Side. Hertil hører Udryddelse af Afgudsdyrkelse. Micha 5, 11-12. Ez: 36, 25. Zach: 13, 2. – Hertil knyttes en Udsoning af Jehova med Folket: Hos: 2, 19. Es: 54, 8. Ogsaa i d. N. T: Mth. 1, 21. Luc: 1, 77. Den messianske Periode fremstilles som en Seier af Retfærdighed, Sandhed, Kundskab og Gudfrygtighed: Joel 3, 2. Es. 11, 9. Ps: 85, 11. Jerem: 31, 33. Luc: 1, 75.79. Mth: 3, 11.12. Joh: 4, 25. Endnu komme hertil de mere poetiske Steder, der skildre den messianske Periode som en Guldalder. Es: 11, 6. 60, 17.

[u] a) b) c) d)

[v] * Fra den religiøse Side. a). Udryddelse af Afgudsdyrkelse Micha 5, 11: Jeg vil udrydde Troldmænd og Tegns-Udlæggere, Billeder og Afguder, saa at Du ikke mere skal tilbede Dine Hænders Værker. Ez. 36, 25: Jeg vil rense Eder fra al Besmittelse og fra Eders Afguder, give Eder nyt Hjerte, ny Aand. Zach: 13, 2. Ved den Tid vil jeg udrydde Afgudernes Navne af Landet, uddrive de falske Propheter og de urene Aander. b) en Udsoning af Jehova med Folket. Hoseas 2, 19: jeg vil trolove mig med Dig i Evighed, i Retfærdighed, Naade Barmhjertighed og Du skal erkjende Herren. Es: 54, 8: Jeg har en liden Stund skjult mit Aasyn for Dig; men med evig Naade vil jeg forbarmes over Dig. Bjerge skulde forsvinde og Høie falde sammen, men min Naade skal ikke vige fra Dig og mit Forbund ikke svigte. c). Joel 3. – Es: 11, 9: man skal ikke vansmægte (af Tørst efter sand Kundskab) paa mit hellige Bjerg, thi Landet er fuldt med Herrens Kundskab, ligesom bedækket med Havets Vand. Ψ 85, 11: Godhed og Ærlighed skulle møde hinanden, Fred og Retfærdighed kysse hinanden, Ærlighed opvoxe af Jorden, Retfærdighed skue ned fra Himlen. Jer: 31, 33-34: jeg vil skrive min Lov i deres Hjerter, de skulle være mit Folk, og jeg vil være deres Gud, ingen skal behøve at lære den anden, men de skulle alle kjende mig, baade store og smaae. d) Den poetiske Beskrivelse. Es: 11, 6: Ulven skal boe ved Faarene, Pardenen ved Kiddene, Køer og Bjørne græsse sammen; Løven skal æde Straa med Oxen og Barnet glæde sig ved Slangen og stikke Haanden ind i Basiliskens Hule. Es: 60, 17. Jeg vil bringe Guld istedetfor Ærts, Sølv for Jern, Erts for Træ, Træ for Stene. Man skal ingen Misgjerning høre i Dit Land, ingen Skade og Fordærvelse inden Dine Grændser, Dine Mure skulle hedde Frelse, dine Porte Priis. Solen skal ikke gaae ned, Maanen ikke tabe sit Skin; thi Herren vil være det evige Lys og Dine Lidelsers Dage have Ende. Angaaende dens Omfang. Es: 2, 2: I den sidste Tid vil Bjerget, hvor Herrens Huus er, være høiere end andre Bjerge, og alle Hedninger ville strømme derhen til og sige, kommer, lader os gaae til Herrens Bjerg, til Jacobs Guds Huus, at han maa lære os sine Veie og vi maae vandre paa hans Stier; thi fra Zion skal Loven udgaae, og Guds Ord fra Jerusalem. Es. 56, 6.7. De fremmede Børn, som have søgt Herren til at tjene ham, og elske hans Navn, dem vil jeg bringe til mit hellige Tag, og deres Offere skulde være mig behagelige; thi mit Huus er et Bedehuus for alle Folk. Zach: 14, 9-16. Herren skal være Konge over alle Lande, paa den Tid vil Herren kun være een, og hans Navn kun eet og alle Hedninger, som før droge mod Jerusalem, skulle aarlig drage hid, at tilbede den Herre Zebaoth, og helligholde Løvsalernesfest. Tob: 14: Alle Folk skulle vende sig til at frygte Gud Herren, nedbryde deres Afgudsbilleder og prise Herren.

Angaaende dens Omfang. I Modsætning til Particularismen findes den universelle Forestilling, at Frelsen skal strække sig til Alle. Es. 2, 2. 56, 6.7. Zach: 14, 9.16. Ligesaa i de apokryphiske Bøger: Tob:13, 13 . 14, 6 sq: Luc: 2, 32.

Mon hos Jøderne før Chr: Tid har været Forventning om en lidende og døende Messias som Forsoningsmiddel? Her maae vi skjelne mell. G.T. Bøger og efter Canons Afslutning, altsaa nærmest foran Chr: Tid.

A. I Gl. T. Ps: 22, 17.19. Her kommer det især an paa det Ord: de gjenemborede. Læse- *Maaden er usikker, nogle have כָּאֲרִי som en Løve; men andre אֲרִי כָּ de gjenemborede ell. sammenbandt. (Mth: 27, 35. Joh: 19, 24.). – Zach: 12, 10. Es. 52 og 53.^w Dan: 9, 26. – Det er usansynligt, at disse Forestillinger have hersket i det Gl. T. – Desuagtet finde vi dem dog benyttede i det N. T. Luc: 24, 46. Act: 3, 18. 26, 23. 1 Cor: 15, 3. 1 Pet: 1, 11.

w Her gives 3 Forklaringer. 1) om Messias 2) om det jødiske Folk (det lider for den almdl. msklige Syndighed; men omsider skal den mosaiske Religion udbredes overalt) 3) om et vist Subject af det jødiske Folk (enten Esaias ell. den hele prophetiske Stand.)

B. Jødernes senere Forestillinger.

Vi finde her høist eventyrlige Forestillinger.

1 en dobbelt Messias.

2 Messias som præexisterende havde lidt og ved Lidelse afsonet Folkets Synder.

Her bliver nu ikke andet for end at henvende os til det N. T, hvoraf vi kunne udlede:

1 at Forestillingen om en døende Messias var fremmed for en stor Deel af Folket: a) Joh: 12, 34. b) Disciplene fattede aldrig Betydningen af Chr: Forudsigelser om hans Lidelse og Død; c) Chr: Død var til Forargelse for Jøderne.

2. at Forestillinger om en lidende Messias ei har været Jøderne, som havde renere Forestillinger om Messias, fremmed, og er forenet med Forestillingen om Messias som Gjenføder. Luc: 2, 34. Joh: 1, 29.^y

חֲבִלֵי הַמִּשִּׁים [x]

y Det staaer nu tilbage at vise den indv. Forbindelse, hvori denne Sætning staaer til Jødernes religieuse Forestillinger om Synd. 1) Den knytter sig nær til Begrebet om Offernes forsonende Virkning (især ved det store aarlige Forsoningsoffer) Lev: 16, 21. 2) Denne Idee overføres paa^a Msk. Ex: 20, 5. 34, 7. 1 Kong: 21, 29. 2 Kong. 24, 1. 3) Endelig kommer det i Betragtning, at Syndsforladelse kunde erhverves ved Almisse. Dan: 4, 24. Tob: 4, 11.12. Men ei blot enkelte gode Gaver af Individet selv; men andres Gaver var et Middel til Syndsforladelse. Saaledes befaler Jehovah Hjobs Venner først at bringe Offre og derpaa at bringe Hiob til at gjøre Forbøn for dem: Hiob: 42, 7.8. 2 Mcc: 12, 42. –

a Gud hjem søger Fædrenes Forseelser. 1 Kong. 21. Jehova har truet Achab med Fordærvelse, men har nu Medlidenhed med ham og siger til Elias:

Achabs Huus skal i hans Levetid forskaanes, men i Sønnens Tid skal det hjem søges. 2 Kong. 24, 1. Judæ Riges Ødelæggelse ved Nebucadnezar under Jojachim er Straf for Manasses Ugudelighed.

§ 49.

Naar Jesus anmeldte sig i Ord og Gjerning som den forjettede Messias, som Stifter af det forventede Guds Rige og Apostlene bekræftede Vidnesbyrdet herom for Jøder og Hedninger; da er her enhver Forestilling om jordisk Herredømme og verdslig Magt afviist og udelukket. Forligelse og Fred med Gud formedelst Troen; Forløsning fra Vankundighed Synd og Død; og Stiftelsen af et Samfund, hvor Besiddelsen af disse Goder skulde være tilskikket Msk., angives som Guds Øiemeed med Jesu Sendelse, som Øiemedet af Jesu Lære, Liv og Død. (munus propheticum et sacerdotale).

Chr: har erklæret sig for Messias^z ved paa sig at anvende de Udtryk, ved hvilke Messias i det Gl. T. og ellers blandt Jøderne blev betegnet.

z ved at have forklaret om sig, hvad i det Gl. T. var sagt om Messias.

ἄγιος του θεου - ὁ ἐρχομενος - ὁ χριστος - ὁ υιος του ανθρωπου. (Dan: 7, 13.). Mth: 3, 17. 9, 6. 10, 7. 11, 14. 16, 16. Luc: 4, 21. Joh: 4, 26. 5, 39. 8, 56. 9, 37. 17, 3. Mth: 26, 64. Luc: 24, 25.44. -

Apostlene have bekræftet dette Vidhedsbyrd: Act: 2, 36. 3, 18. 4, 10. 8, 35. 10, 38. Joh: 20, 31. 1 Joh: 4, 2.

Jødernes falske Forestillinger om Chr: som en politisk Fyrste modbevises: directe Luc: 17, 20, 21. Joh: 18, 36 (Mit Rige er ei af denne Verden), 17, 4 etc. indirecte 1) hvor han forudsiger sin Lidelse og Død Mth: 16, 21. 17, 22. og 2) hvor han unddrager sig Mængden: Joh. 6, 15. 3) hvor han opfordrer Disciplene og Folket til at efterkomme alle borgerlige Pligter. Luc: 12, 13. 20, 20. Mth: 22, 15. - Folket ønskede, at han bestemt skulde erklære sig, da de dog nærrede Forestillingen om hans politiske Betydning: Mth: 12, 23. 16, 14. Joh: 7, 4.26.31. 10, 24. - Apostlene tillægge heller ei Xdommen nogen politisk Tendents: Rom, 13, 1. 1 Tim: 2, 1. Tit: 3, 1. 1 Pet: 2, 13.

Mest almindelig angives Øiemedet af Chr: Komme, hvor det hedder, at Chr: er sendt εις σωτηριαν, εις το σωζεσθαι ημας, ινα εχωμεν ζωην αιωνιον, ινα μη απολωνται: Mth: 18, 11. Joh: 3, 16.17. 12, 47. Derfor kaldes Læren ευαγγελιον σωτηριας Eph: 1, 13. Sindelaget, som Gud har lagt for Dagen kaldes χριστιανισμος Tit: 2, 11. Gud kaldes σωτηρ ligesom ogsaa

Chr: σωτηρ. Tit: 1, 3. 2, 11. 3, 4.5.6. 1 Thess. 5, 9. 1
Cor: 1, 21. 1 Tim: 1, 15. 2, 3. 4, 10. 2 Tim: 1, 10.

Chr: Øiemeed er ei alene at oplyse; men det strækker sig til Msk. hele Væsen, stræber at sætte alle Kræfter i harmonisk Virksomhed. Men ved hvilke Midler? 1. Ved Ordet ell. Læren: Joh: 8, 12. 17, 3. 18, 37. Men det var ei nok, der behøvedes ogsaa en synlig Fremtrædelse og dertil tjente 2 Chr. Liv. Men det var ei nok; Myndigheden maatte 3 stadfæstes ved udv: Tegn. Chrdommen er altsaa at betragte som en Foranstaltning, hvor Historien har forbundet sig med Læren. Derfor er det, at paa andre Steder i det N. T. snart Chr: Død, snart Opstandelsen bliver fremhævet som det væsentlige Moment. Opstandelsen fE 1 Cor. 15. Denne nødvendige Forbindelse af Chr: Lære og de højere historiske Momenter er antydet, naar man har opløst Chr:munus i propheticum, sacerdotale og regium.

munus propheticum.Ϸ:Chr: Virksomhed ved at aabenbare Msk. Veien til Retfærdighed og Salighed.

munus sacerdotale.Ϸ:Chr: Virksomhed ved sin opoffrende Død og dens Virksomhed at skaffe Msk: Forligelse med Gud, hertil har man henført 3 actus: satisfactio, intercessio, benedictio. Ebr: 4.

munus regium.Ϸ: den Virksomhed, ved hvilken Chr: har stiftet sit aandelige Rige.

§ 50.

Chr: har skjenket Msk: den fuldkomne Forvisning om Guds forbarmende Naade, som alene kan yde den ængstede Samvittighed Trøst a) ved sin Lære, at Gud, som er en Aand, er Kjerlighed b) ved sit Liv, der er den synlige Aabenbarelse af den gudd: Kjerlighed og Barmhertighed; c) ved sin Død, som er Underpant paa Guds Kjerlighed til syndefulde Msk. Saaledes have Msk: selv under deres Synders Vægt, Forligelse, Forsoning, Fred med Gud, barnlig Tillids og Frimodigheds Aand, Syndernes Forladelse ved Chr:, og Chr: Død fremstilles med dyb Betydning som det sande Offer, der skjænker Msk. Fred og Beroligelse, som forgjebes eftertragtes ved Offerdyrs Blod, og ved sin ufortabelige Kraft ophæves Brugen af alle selvskabte Forsoningsmidler.

Fortrøstning til den gudd: Naade er skjenket de Christne. 1 ved Læren om, at Gud er Aand, hans Væsen er Kjerlighed; hans Naade maa derfor være ophøiet over enhver msklig Indskrænkning; hans Kjerlighed maa være evig, uforanderlig, udelukkende

Vrede og alle Affecter: Mth: 5, 44.45. Luc: 15, 10. Joh: 3, 16. 1 Joh: 4, 9.16.19. Rom: 5, 8. Eph: 2, 4. 7. Tit: 3, 4. 2 ved sit Liv. Chr: siger Joh: 14, 9, hvo der har seet mig har seet Faderen; dette udtrykker Chr: Lighed med Gud; men hvad der fornemlig betegner Chr: Forhold til Msk. er den Kjærlighed, hvormed han opoffrede sig for dem; og blev til sit Livs Ende sig selv liig i Kjerlighed: Joh: 10, 11. 15, 13. 12, 47. 8, 7.11. Luc: 9, 56. Mth: 18, 22. Luc: 23, 34. 3 ved sin Død. -

Der tales i Skriften om ἰλασμος og ἰλασχεσθαι Eb: 2, 17. 1 Joh: 2, 2. 4, 10. Her maa bemærkes, at ἰλασμος ei henhører til Gud som Object for den forsonende Virksomhed (som i de forrige Religioner); men at Msk og deres Synder ere afsonede. Dernæst taler Sk: om en Forligelse (reconciliatio) καταλλαγή, καταλασσειν. (kun i de paulinske Steder) 2 Cor: 5, 18. Rom: 5, 10. αποκαταλασσειν Eph: 2, 16. Col: 1, 20.21. καταλλαγή Rom: 5, 11. 11, 15. 2 Cor: 5, 18.19. - Ogsaa bruges mere figurlige Udtryk εγγιζειν Ebr: 7, 19. προςαγωγή [Rom:] 5, 2. Eph: 2, 18. 3, 12. 1 Pet: 3, 18. - Det tilkjendegives ved mere egl. Udtryk: Chr: har skaffet Msk: ειρηνην, παρησιν προς τον θεον, πνευμα υιοθεσιας. Rom: 5, 1. 8, 15.16. Eph: 2, 16. 3, 12. 1 Joh: 3, 21. 4, 17. I samme Betydning kaldes Chr: Mægleren for den ny Pagt mellem Gud og Msk. 1 Tim: 2, 5. Gal. 3, 20. Ebr: 7, 22. 8, 6. Endelig siges ogsaa, at Msk. ved Chr: have erholdt Syndernes Forladelse: Mth: 26, 28. Act: 5, 31. Eph: 1, 7. Col: 1, 14. billedligt ved απολυτρωσις των αμαρτιων Eph: 1, 7. Col: 1, 14. Rom: 3, 24. Ebr: 9, 15. Eller naar Chr: siger, at han hengiver sig λυτρον Mth: 20, 28. αντιλυτρον. 1 Tim: 2, 6.

Naar i det N. T. denne forsonende Virksomhed især tillægges Chr: Død, da ligger til Grund Ideen om Chr: Død som Offerdød: προσφορα και θυσια, εις οςμην ευωδιας Eph: 5, 2. 1 Pet: 2, 24. Rom: 3, 25. 1 Cor: 5, 7. og fornemlig i Ebr:

§ 51.

Christus er Menneskenes Forløser fra det Onde, Gjenføderen til et helligt Gud velbehageligt Liv. I det aabenbarede Ord og i Chr: Exempel er Guds Villies Lov fremstillet 1.) i fuldkommen Reenhed og Klarhed 2) med en Myndighed, som nedslaaer Tvivl og Modsigelse og vækker Aandens Kræfter til Virksomhed. Men Chr: Lære er tillige, saavel som hans Sendelse og Opoffrelse, Aabenbarelse af Guds Naade og Kjærlighed. Bevidstheden herom forjager den trykkende Trældoms Frygt, indgyder Kjerligheds og Taknemligheds Følelser og med disse tillige Styrke til at opfylde Guds Lov og efterfølge Chr: og Glæde ved den frivillige Lydighed. Denne er saaledes Forsoningens Øiemed og dens Fuldendelse.

Mth: 4, 17. Joh: 3, 3. Luc: 10, 18. Joh: 12, 31. 1 Joh: 3, 8. Gal: 1, 4. Tit: 2, 12. 3, 5. 1 Pet: 2, 24. Ebr: 9, 14.

Med Hensyn til den oplysende Virksomhed kalder Chr: sig: το φως του κοσμου. Joh: 8, 12. 14, 6. Den nærmere Forklaring findes Joh: 8, 32. Øiemedet af Chr Lære angives som: επιγνωσις αληθειας κατ ευσεβειαν Tit: 1, 1. 1 Tim: 2, 4. Eph: 1, 13.17. Andre Steder i de apostoliske Breve fremstilles Erkjendelsen af den meddelte Sandhed som nødvendig Betingelse for gudfrygtigt Levnet: περιπατειτε ως τεκνα φωτος. Rom: 13, 12. Eph: 5, 8. 1 Pet: 2, 9. 1 Joh: 1, 6.7. 5, 20. - Videre tillægges den christelige Lære høiere gudd: Kraft til at bevirke denne Oplysning: πνευμα και δυναμις θεου; Joh: 6, 63. Rom: 1, 16. 1 Cor: 1, 24. 2, 4. 1 Thess: 2, 13. 1 Pet: 1, 3.

Men hvori er denne gudd: Kraft at søge? Hvad udmærker den chr: Lære fremfor enhver anden? Hvad er det, som bevirker denne fuldkomne Omvenden? 1 den ophøiede Reenhed, Dybhed og Klarhed om Guds Natur og Væsen. 2. Den særegne Form for Chrdommen ved den Myndighed, der ledsager den: Joh: 3, 18. 6, 46. 1 Cor: 2, 7. Ebr: 2, 3.4. 3 Chr: Exempel paa Lydighed, Kjerlighed og Selvopoffrelse. Joh: 4, 34. 10, 15. 13, 15. 13, 15. 13. 2 Cor: 5, 15. 8, 9. Phil: 2, 3.5. 1 Tim: 6, 13. 1 Pet: 2, 21. 1 Joh: 3, 16. Heb: 12, 1.2.

Chr: Sendelse og Opoffrelse fremstilles som Aabenbarelse af Guds og Chr: Kjerlighed til Msk. Heraf gjøres nu den practiske Anvendelse grundet i Msk. Natur, at Msk. opfordres til Gjenkjerlighed, der maa vise sig ved Lydighed ved den gudd: Lov, hvorved opstaaer det nye hellige Levnet: at leve ei for sig; men for Gud og Chr:, hvorved al Modsætning mell. den msklige og gudd. Villie bortfalder: Rom: 6, 1. 7, 24-8,2; 8, 14.15. 2 Cor: 5, 14.15. Eph: 3, 16-19. 1 Pet: 1, 18.19. 1 Joh: 4, 10.19. 5, 3. Herved blive de Christne gjenemtrængte af en høiere gudd: Friehedens, Hellighedens, Sandhedens Aand, fra hvilken det høiere Liv, der adskiller de Christne fra Andre, har sit Udspring: Rom: 8, 15.16. 1 Cor: 6, 19. 2 Cor: 3, 17. 12, 9. Eph: 2, 18. 2 Pet: 1, 4.

[z1] Ligesom den forsonende Virksomhed ei strakte sig til hans Død alene; men ogsaa til Læren og Livet; saaledes maa ogsaa den gjenføddende Virksomhed ei alene udstrækkes til hans Lære og Liv; men ogsaa til hans Død.

§ 52.

Imedens Troen paa Chr: som Frelser og Saliggjører var Grundstenen, paa hvilken Kirken hvilede fra den første Stiftelsestid af, er Læren om denne Frelses Natur bleven udviklet paa mange forskjellige Maader. Kirkelærerne fra de 3 første Aarhundreder ere enige i at fremhæve Ch. Død som det fornemste Middel til Forløsning; men sammenknytte efter Stifterens Forbillede forskjellige Forestillingsmaader i frit og ubestemt oftest billedligt Foredrag. De bibelske Ideer om Chr. Død som Forsoningsoffer, der giver Synderen Adgang til Guds Naade og som Middel til at gjenoprette den msklige Natur ved Meddelelse af det høiere gudd: Liv, findes paa synderlig Maade forenede med de herskende Forestillinger om Dæmonernes

[z2] Tertullian bruger først Udtrykket: satisfacere, men saaledes, at man seer, at han slet ikke har den dogmatiske Theorie for Øie; men bruger det ogsaa om Bod, Anger o: s: v:

Rige og Sjelens Udødelighed. Derimod ere Forestillinger om en Forsoning af Guds Vrede, om Chr: Død som en Straflidelse i Msk. Sted, ved hvilken den gudd. Retfærdighed skulde være tilfredsstillet, om Tilregnelser af Chr: Fortjeneste fremmede for en Tidsalder, hvis Theologie bevarede i det Hele Christ: Simpelhed og practiske Character. Den dialectiske Retning, som fra det 4de Aarh: begyndte at tage Overhaand i Dogmernes Udvikling, bragte hine Forestillinger efterhaanden i Forbindelse med den christ: Soterologie, indtil de i det 11te Aarh: bleve bragte i System af Anselm af Canterbury ved den juridisk-philosophiske Theorie om satisfactio vicaria.

§ 53.

Satisfactionstheorien vedligeholdt sig efter Reformationen i de dogmatiske Systemer, saa meget mere som den indeholdt den stærkeste Modsætning til Catholikernes Lære om Nødvendigheden af kirkelige Satisfactionsgjerninger. I den *augsburske Confession* findes imidlertid kun enkelte svage Antydninger, der selv underordne sig den bibelske Fremstilling. Derimod er denne Theorie paa det Stærkeste fremhævet i Concordieformlen og fuldstændiggjort ved Læren om Chr: gjørende Lydighed (*activa obedientia*). Symboltvangen i den lutherske Kirke holdt længe enhver Polemik tilbage, imedens derimod Arminianerne formildede den kirkelige Theorie, og Socinianerne forkastede den. –

Den augsburske Confession 3^{die} Artikel: natus, passus, crucifixus, mortuus et sepultus, ut *reconciliaret nobis patrem*, et hostia esset non tantum pro culpa originis, sed etiam pro omnibus actualibus peccatis. 4de Artikel: Chr: sua morte pro nostris peccatis satisfacit. 21de Artikel: Scriptura unum Chr: nobis proponit mediatorem, propitiatorem, pontificem et intercessorem. I andre symbolske Bøger er denne Lære fremstillet crassere: *Cathechismus major*: »Chr: irati patris favorem et gratiam placata indignatione nobis conciliavit.« I *repetitio Confessionis* (confessio Saxonica): Tanta est justitiæ severitas, ut non sit facta reconciliatio, nisi poena persolveretur; tanta est iræ magnitudo, ut æthericus pater non sit placatus nisi deprecatione filii. – *Cathechismus Heidelbergensis*: modo beneficia Chr: vera animi fiducia amplector sine ullo meo merito ex mera Dei misericordia mihi perfecta satisfactio, justitia et sanctitas Chr: imputatur et donatur, perinde ac si neque ullum peccatum ipse admissem, neque ulla mihi labe inhæreret, immo vero quasi eam obedientiam, quam pro me Chr: præstitit, ipse perfecte præstitissem.

De Steder, man har anført som Beviissteder for obedientia activa, ere: Mth: 3, 15. 5, 17. Rom: 5, 19. Rom: 10, 4. Gal: 4, 5. Phil: 3, 9. Ebr: 10, 7.

[z3] *Arminianerne* fulgte H. Grotius, som sagde: Det er ei nogen Vrede hos Gud, som skal tilfredsstilles; men det er den gudd: Retfærdighed ell. den moralske Verdens Orden (*justitia rectoria*). *Socinianerne* gik ud fra, at ingen anden Forsoning lader sig tænke med H. t. Gud end moralsk Forbedring. Naar det hedder, at Forsoningen er tilfaldet Msk: ved Chr:, da forklarede de det uegl., forsaavidt som X. er Mskhedens Forbedrer og forsaavidt Døden havde skaffet den chr. Lære sin Seir, og begejstret Msk. til at efterligne Chr: høie Dyd.

[z4] Man har bemærket, at det Udtryk satisfactio i confessionen var sat m:H:t: Catholikernes Lære om, at ogsaa egne Gjerninger vare nødvendige til Fyldestgjørelsen. –

[z5] *obedientia activa*: perfectissima legisimpletio vicario nomine pro hominibus suscepta. –

I Modsætning til obedientia activa staaer nu obedientia passiva ell. satisfactio poenalis ☽: sufficientissima poenarum, quæ nos manebant, persolutio per mortem vicariam hoc est nostro loco ad avertendas a nobis peccatorum poenas sponte susceptam . – Man skelnede ogsaa Virksomheden af denne dobbelte obedientia: agendo sustulit culpam hominum; patiendo sustulit poenam.

§ 54.

Et friere Studium af Bibelfortolkning, Religionsphilosophie og Dogmehistorie maatte føre til den Erkjendelse, at den skolastisk kirkelige Satisfactionstheorie 1.) ligesaa lidt er det rette Udtryk af Chr: og Apostlernes Lære; 2) som den oprindelig har været anseet derfor; 3) ligesaa lidt stemmer med de religieuse og moralske Ideer, som Xdommen har gjort til vor Tænkningens urokkelige Ledestjerne, som den 4) sikkrer den rette Indflydelse af Xdommen paa Sind og Levnet. Medens nu denne Opposition paa den ene Side ofte har ført til triviel Miskjendelse af Bibellærens Betydning, paa den anden Side foranlediget kunstlede Forsøg paa at lempe Skriftfortolkning og Philosophie efter kirkelige Bestemmelser, har den evangeliske K. Aand lært, at skjelne mellem den bibelske Lære og det theologiske System, uden at miskjende den religieuse Character i samme og opfordret til gjøre denne Adskillelse gjeldende i den dogmatiske Udvikling og practiske Anvendelse.

De, der miskjende Bibellærens Betydning, er fE. Tollner, Eberhardt, Steinbarth, Löffler, Hencke, Wegscheider, de lære: »at XChr: Død kun forsaavidt kan betragtes som forsonende, som ved den den christl. Religion bliver befæstet og derved bevirkes Guds Velbehag uden Offring. Den hele bibelske Udvikling betragtes som en enten bevidst ell. ubevidst Accommodation af jødiske og hedenske Ideer om Offrets Nødvendighed. Dog kan tillige Chr: Død betragtes som et Symbol enten paa Guds og Chr: Kjerlighed til Msk: ell. paa Offrets Afskaffelse; men med Alt det strider det dog mod den egl. chrst: Idee, ifølge hvilken Msk. kun ved Sindsforbedring kan faae Guds Naade.«

[z6] Kant adskiller det gl. og det ny Msk. (altsaa en Afdøen) Krug siger, at ikke Msk. som saadant, men det ideale Msk. er Gjenstand for Guds Velbehag. Marheincke gjør det aabenbart til en reen metaphysisk Bestemmelse.

§ 55.

Med Læren om Chr: Virksomhed til Frelse og Forløsning synes den dunkle Yttring i 1 Pet: 3, 19 om Chr: Prædiken efter Døden for Aanderne, rettest at

sættes i Forbindelse, forsaavidt som her den Idee synes at være antydet, at den gudd: Foranstaltning til Msk: Frelse ved Chr: maa tænkes i sine Følger udstrakt til Alle. –

Forskjellige Forklaringer ere opstillede: 1) Man forklarer Chr: Nedstigen som Seier over Døden og Djævelen, som en Udfrielse af alle Msk. ell. dog af de gode fra den og derpaa en Overførelse af dem i Paradiis (hvorved Ordet $\chi\rho\nu\upsilon\mu\alpha$ er traadt i Baggrunden). Det findes i Nicodemi *apochryphiske Ev.* – I Concordieformelen: »Satanam devicit, potestatem inferorum evertit, et Diabolo omnem vim et potestatem eripuit«; »quomodo vero id Chr: effecerit, non est ut argutis et sublimibus imaginibus scrutemur. 2) at Chr: er nedsteget til det egl. Helvede, de Fordømtes Ophold, ei i saliggjørende Hensigt; men for at vise sig i sin Herlighed og overbevise de Fordømte om Retfærdigheden af deres Fordømmelse. 3) at Chr: Ophold i Underverdenen skulde høre med til hans status exinanitionis, for at udholde Helvedesstraffene og saaledes havde han ved den sidste Act af sin Fornedrelses-Stand bragt Forløsningen til Ende.

[z7] Rufinus siger, at i de gl. romerske og orientalske Symboler mangler dette Udtryk som overflødig da de har: død og begravet, ligesaa mangler det i symb: nicænum og nic: const.: *Athanasii Symbolum* har descendit ad inferos, men mangler: mortuus et sepultus.

[z8] Marheincke forklarer dette Dogme som en symbolsk Betegnelse af Xsti Nærværelse i de Onde.

Æpinus Præst i Hamborg.

Not1:8

Andet Hovedafsnits

1ste Afdeling.

om Troen.

§ 56.

Msk: bliver deelagtig i Frelsen ved Chr: ved Troen ell. ved Hengiven af det hele msklige Væsen i al dets Tænken, Følen og Villen til Chr: som den, i hvem den gudd: Sandheds og Naades Fylde er aabenbaret.

Denne Stemning udgaar fra Erkjendelsen saavel af egen Syndighed og egen aandelig Trang, som af den høiere Tilfredsstillelse i Aabenbaringens Sandheder, og Ordet »Tro« betegner derfor ofte i Skriften den blotte Fasthed i Overbeviisningen, enten i Almdl. ell. med H. t: Chr: Lære og hans Person.

Den almdl. Sætning: Mc: 16, 16. Joh: 3, 16. 6, 40. Act: 10, 43. Rom: 3, 25.28. Gal: 2, 16. Eph: 2, 8. Gjenstanden for Troen angives Rom: 3, 25. 4, 24.

Naar Frelsen ved Chr: tilregnes Msk. umidd, uden at Troen nævnes, maa den dog i Tanken suppleres: Rom: 5, 10. 2 Cor: 5, 21.

§ 57.

Ved Tro ikke ved Gjerninger bliver Msk. retfærdiggjort for Gud ☩: Guds Naade kan ei erhverves ved msklige Gjerninger, men grundet i Guds eget Væsen, staaer Adgang til den aaben for enhver, som ved Chr: har Fortrøstning til Faderens evige Kjærlighed. Den paulinske Lære herom er indeholdt i Chr: Lære om Guds Natur og om Troens Virksomhed. Det er kun ved Misforstaaelse, at den er bleven anseet for stridende mod Apostlens Jacobs Lære om den indbyrdes Uadskillelighed af Tro og Gjerninger, og at den høie Trøst som indeholdes i den er bleven skadelig for den chr: Dyd.

Om Betydningen af δικαιουςθαι og δικαιοσυνη. δικαιουω betyder ei blot at gjøre retfærdig; men og erklære retfærdig. Tob: 3, 2. Sir: 10, 28. – Luc: 7, 35. – δικαιουν εαυτον Luc: 10, 29. 16, 15. Saaledes og naar det hedder χριςτος ell. θεος δικαιουται Luc: 7, 29. 1 Tim: 3, 16.

[a] Man har anseet denne Lære for skadelig for den chr: Dyd. Men det beroer paa en Misforstaaelse af Ordet »Tro« og Gjerning. Det første har man taget blot i intellectuel Forstand; det andet har [man] brugt blot om de empiriske Phænomenener. Augustinus: inseparabilis est bona vita a fide, quæ per dilectionem operatur, iñno ea ipsa est bona vita.« – Denne Frygt har sin Grund i at man overfører en msklig Maalestok paa Gudd. Da vi nemlig ikke kan skue ind i Hjerterne maa vi see paa Gjerninger.

Allene hos Paulus findes denne Sætning, hvorfor det kunde synes, at den ikke er oprindelig christelig, at han forsaavidt er afvegen fra den chr: Lære, som han har lagt mere i den, end der oprindel. tilhørte den. – Men de chr: Grundideer, som Paulus fuldstændigen har udviklet, ere: 1. at ingen Gjerning i og for sig selv betragtet kan ansees for Udtrykket af det dydige Sindelag, og altsaa ei Gjenstand for Guds Velbehag. 2. at Gud er ophøiet over enhver msklig Indvirkning, saa at Msk. ligesaa lidet ved deres Synder kan udelukke sig fra Guds Naade, som de ved gode Gjerninger kunne vinde den. 3. at Troen paa Chr: aabner Adgang til Guds Naade.

§ 58.

Ligesom den sande christ: Tro er forbunden med Anger og en Omdannelse af Sjælens Virksomhed i Tanke og Villie, saaledes yttres den sig endvidere som helliggørende Kraft, den henvender Msk: Stræben til det høie Samfund med Gud og Chr., udvikler af Kjærlighed den rene christ: Dyd, af Haabet den sande Styrke til Opoffrelse for det Gode. Et saadant Liv er den synlige Forherligelse af Troen, Chrd: Øiemed og Veien for Msk. til Guds Velbehag og den evige Salighed. –

Angeren maa med H. t: det forbigangne Liv være forbunden med Troen; men om denne er før hiin ell. omvendt kan ei altid afgjøres. Den levende Erkjendelse og Følelse af Synden maa føre til Tro, og paa den anden Side maa Troen vække Angeren, saa at Msk., idet det bliver sig Guds Naade bevidst erkjender sin egen Uværdighed. Luc. 15. 2 Cor: 7, 10. – Ligesom Troen ei kan tænkes virksom uden Anger, saaledes er Omvendelsen ogsaa forbunden med den sande Tro. Tænker man sig nemlig et Msk, i hvis Sind Kjærligheden er traadt i Stedet for Frygt, da vil hans Virksomhed, som tilforn var rettet udad, blive vendt indad, saa at frivillig Lydighed vil afløse den tvungne, forfængelig Stolthed og Hovmod af fortjenstlige Gjerninger vil afløses af den med Ydmyghed ledsagede Bevidsthed, at Ingen kan opfylde den gudd: Lov. Denne Omdannelse er fremsat under forskjellige Billeder: συναποθησκειν τῷ χριστῷ, αναγεν[ν]ασθαι, συνεγειρειν συν τῷ χρ., παλιγγενεσια, ανακαινωσις του πνευματος, ανανεουσθαι τῷ πνευματι, μεταμορφουσθαι, αποδυεσθαι, αποθεσθαι, σταυρουν τον παλαιον ανθρωπον, ενδυεσθαι τον καινον ανθ:, σταυρουν την σαρχα, τας πραξεις του σωματος, ἡ καινη κτισις, αποκυειν, γεννηθηναι ανωθεν. Joh: 3, 3.5. Rom: 6, 6.7. 7, 6. 8, 13. 12, 2. 2 Cor: 3, 18. 5, 17. Gal: 4, 19. 5, 24. 6, 15. Eph: 2, 5.15. 4, 22. Coll: 3, 5.9. Tit: 3, 5. επιστρεφεσθαι απο σκοτους εις φως, εγειρεσθαι εξ υπνου, ανοιγειν τους οφθαλμους, αποθεσθαι τα οπλα, ell. εργα του σκοτους, ενδυεσθαι τα οπλα του φωτος. Mth: 18, 3. Act: 14, 15. 26, 18. Rom: 13, 12. Eph: 5, 8. 1 Thess: 5, 4.6. Col: 1, 13.

I Skriften hedder det, at ved Troen meddeles Msk. den hellige Aand, som tager Msk. Væsen i Besiddelse og bliver det virksomme Princip i det. το πνευμα αγιον της πιστεως, δια της πιστεως. 2 Cor: 4, 13. Gal. 3, 2. 5, 14. Eph: 1, 13. Ved Troen boer Guds Aand i Msk. 1 Cor: 3, 16. 6, 19. Ved den hellige Aand indvies Msk. til sand Gudsdyrkelse, saa at dets hele Liv bliver en fortsat aandelig Gudsdyrkelse. 1 Cor: 3, 16. 6, 19.20. 2 Cor: 6, 16. Eph: 1, 19. Rom: 8, 14. Eensbetydende hermed er, at Msk. skulle stræbe at tilegne sig Chr: Aand. Rom: 13, 14. Gal: 3, 27. Chr: uddannes i de Christne: Gal: 4, 19. Rom: 6, 5. 8, 29. Gal: 2, 20. Eph: 3, 17.

Kjærligheden indeholder ikke blot Begrebet af en Følelse; men beskrives som den høieste moralske Fuldkommenhed. Mth: 22, 40. Joh: 15, 12. Rom: 13, 9.10. 1 Cor: 13. Gal. 5, 14. 1 Tim: 1, 5. Jac: 2, 8.

K: Væsen bestaaer deri, at Msk. omfatter det, som ligger udenfor det, og gjør det til Gjenstand for samme Omhu, som det, der er i det selv, ell. at Msk. bliver Eet med Gud. Det Modsatte er det egoistiske, som alene har Agt paa sig selv. Egoisme udspringer af sandselig Attraaer, der stræbe at tilegne sig det Gode for sig alene. – Endvidere skildres Bestandigheden i det Gode, Haabet, som en umidd. Følge af Troen: Mth: 10, 22.28. Joh: 16, 33. Rom: 5, 2-5; 8, 25. 12, 12. 15, 13. 1 Cor: 13, 13. Col: 1, 23. Phil: 4, 13. Heb: 10, 35. 12, 1.2.

Den chr. Dyd fremstilles som sidste Øiemeed for Xdommen og Særkjende for dens Bekjendere.

Derpaa skulle nemlig Chr: Disciple kjendes, at de elske hverandre, at de opfylde Guds Bud, at de efterfølge Chr, at de vare hellige som Gud, at de levede ikke for sig; men for ham: Mth: 7, 21. 12, 50. Joh: 15, 14-17. Rom. 6, 13-22. 2 Cor: 5, 14. Gal: 1, 4. Eph: 1, 4. 2, 10. Tit. 2, 14. 1 Joh: 1, 7. Dette oplyses indirecte, idet de beskrives som Fornægttere af Chr:, hvis Vandel ei svare til deres Overbeviisning: αρνεισθαι τον χριστον τοις εργοις. Tit: 1, 16. βλασφημειν το ονομα του θεου: Rom: 2, 24. 1 Tim: 6, 1. Tit: 2, 5. εχοντε[ς] μορφωσιν ευσεβειας. 2 Tim: 3, 5. αγαπαν γλωσση 1 Joh: 3, 18. – Jac. 2, 16. Da Opnaaelsen af Chrd: Øiemeed er Opfyldelsen af den gudd: Verdensplan, opfordres enhver Christen til at bidrage Sit til Guds Riges Fremme. Rom: 2, 6. Mth: 25, 34. Rom: 8, 1.13. 1 Cor: 6, 9. 2 Cor: 9, 7. Eph: 5, 5. 2 Tim: 4, 7.8. Heb: 12, 14. Jac: 1, 27. Joh: 3, 21. 4, 17.

§ 59.

Det var en Følge af at christ: Tro mere og mere forvexledes med blind Underkastelse af de chr: Dogmedecreter, at Læren om Troens Værd og Kraft tabte sin Betydning i den chr:K:. Heraf fulgte et Tilbagefald til den gl. Verdens Overtro om Gjerningers og Bodsøvelsers Kraft, og det laa i det hierarchiske Systems Interesse at bestyrke denne Betydning. I det catholske ved Reformationen fremsatte Lærebegreb, hvor Retfærdiggjørelse som moralsk Forandring i Msk. selv falder sammen med Helliggjørelse, medens Troen alene betragtes som den foreløbige Betingelse for denne, og Gjerninger som et Middel til at forøge Retfærdigheden og fortjene Saligheden, kunde Afvigelse fra den evangeliske Lære synes mindre væsentlig, naar denne ikke faldt saa meget stærkere i Øinene ved de practiske Misbrug, som have deres naturlige Støttepunct i denne Theorie. –

Trident: Conc: 6^{te}Sessio: justificatio non est sola peccatorum, sed et santificatio et renovatio interioris hominis, renovamur spiritu mentis nostræ, et non modo reputamur, sed vere justi nominamur et sumus, justitiam in nos recipientes unusquisque suam secundum naturam, quam sp: s: partitur singulis

prouti vult et secundum propriam cujusque
dispositionem et cooperationem. –

Hvad Forholdet mellem Tro og Retfærdiggjørelse angaaer, hedder det: disponuntur homines ad justitiam, dum fidem ex auditu concipientes libere moventur in Deum, credentes, vera esse, quæ divinitus revelata et promissa sunt, et dum a divinæ justitiæ timore ad considerandam Dei misericordiam se convertendo in spem eriguntur, et moventur adversus peccatum per poenitentiam.« Conciliet har erklæret sig mod at Troen skulde være den tilstrækkelige Betingelse, men kun den foreløbige: »fides, nisi ad eam spes accedat et caritas, non unit perfecte cum Chr.; si quis dixerit, sola fide impium justificari, et nulla ex parte necesse esse, eum suæ voluntatis motu præparari et disponi, anathema sit.

Om Forholdet, hvori Gjæringer staae til Tro og Retfærdiggjørelse, hedder det: »licet in hac vita quantumvis sancti et justii in levia saltem et quotidiana peccata cadant, non propterea desinunt esse justii. Si quis dixerit, justitiam acceptam non conservari, aut etiam non augeri per bona opera, sed ipsa opera fructus solum, et signa justificationis esse, vel justificatum bonis operibus non vere mereri augmentum gratiæ (vitam æternam et ipsius vitæ æternæ consecutionem) atque gloriæ augmentum, anathema sit.«

§ 60.

I Modsætning til Forestillingerne, af hvilke de fordærlige Følger vare øiensynlige i den cath: K., blev det Reformatorerne vigtigste og fortjenstfuldeste Værk at kalde den bibelske Lære til Liv om Retfærdiggjørelse som Msk. Naadestand, grundet ei i msklige Gjæringers Fortjeneste, men i Guds uendelige Naade og Chr: Fortjeneste, ell. fra Msk. Side ved Troen ell. den klare og faste Fortrøstning til Forløsningen ved Chr.; og om de udeblivelige Følger ell. Virkninger af denne Tro, frivillig Lydighed mod Guds Lov og Flittighed til gode Gjæringer, der saaledes ere Troens Prøvesteen, og med al deres Ufuldkommenhed velbehagelige for Gud. Den rigtige Opfattelse og Anvendelse af denne Lære betrygges kun ved oplyst chr. Forstand og levende religiøs Følelse. De Misforstaaelser, der yttrede sig allerede i Reformationperioden, vise, hvor skadelig her enhver polemisk Eensidighed virker; og den sørgelige Maade, paa hvilken denne Lære ofte bruges i den evangeliske K. til at stille Gjæringerne i Modsætning til Troen, og fremkalde et tomt Gudfrygtigheds Skin, opfordrer til en samvittighedsfuld Omhyggelighed, navnlig i den populaire Udvikling. –

I deres Opposition imod Cathol: fremhævede Reformatorerne især den practiske Side: Conf: Aug:

[b] I *confessio augustana* 20de Artikel bruges justificatio og remissio peccatorum. I apologia

»olim vexabantur conscientiae doctrina operum, non audiebant ex evangelio consolationem, quosdam conscientia expulit in desertum, in monasteria, sperantes, ibi se gratiam meritorios esse per vitam monasticam. Alii alia excogitaverunt opera ad promerendam gratiam et satisfaciendum pro peccatis; ideo magnopere fuit opus, hanc doctrinam de fide in Chr: tradere et renovare, ne deesset consolatio pavidis conscientiiis. Tota hæc doctrina ad illud certamen perterrefactæ conscientiae referenda est, neque sine illo certamine intelligi potest.«

confessionis hedder det: consequi remissionem peccatorum et justificari. I Concordieformelen: vocabulum justificationis significat justum pronuntiare a peccatis et æternis peccatorum suppliciis absolvere. – I *confessio aug:* deus non propter nostra merita sed propter Xstum justificat hos, qui credunt se propter Chr: in gratiam recipi. – Troen har til sit Objekt remitti nostra peccata propter Xstum.

[c] necessitas meriti og necessitas debiti. og det er mærkeligt, at formula concordiae søgte at sætte begge Dele i Indifferents ved at erklære sig baade mod Gjærningers Nødv: og deres Skadelighed. –

[d] Schleiermacher gjør Gjenfødelse til Udgangspunkt for Inddelingen, den bestaaer af to Dele: Omvendelse m:H:t: Livet, Retfærdiggjørelse m:H:t: Gud.

§ 61.

For at anskueliggjøre den fremskridende Udvikling af den Christnes nye aandelige Liv, efter psykologiske Love, har man i det theologiske System benyttet de billedlige Udtryk i Skriften til at abstrahere forskjellige Acter af en saa kaldet ordoell.oeconomia salutis. Denne bestemte Adskillelse og Gradation har imidlertid bidraget til at indtvinge det religieuse Liv i unaturlige Baand, hvor man saaledes, som i de pietistiske Skoler, ei har skjernet mell. den vidensk: Abstraction og Anvendelse paa det virkelige Liv. –

En Antydning heraf findes i Luthers liden Cat: Sp: s:

me per evangelium vocavit, suis donis illuminavit, in
recta fide sanctificavit et conservavit.« I senere
dogmatiske Sk: blev Terminologien bestemt. Det
første Moment er 1) vocatio. 2) illuminatio Joh: 14, 21.
1 Cor: 2, 13. Eph: 1, 17. Denne illum: har man kaldet
mediata, for at adskille den fra immed: ell. Inspiration.
3.) conversioell.poenitentia. *Conf: Aug:* »Constat
poenitentia duabus partibus, altera est contritio, sive
terrores incussi conscientiae, agnito peccato, altera
est fides, quæ concipitur ex evangelio seu
absolutione, et credit propter Chr: remitti peccata, et
consolatur conscientiam, et ex terroribus liberat.
Deinde sequi debent bona opera, quæ sunt fructus
poenitentiae, hoc est, mutatio totius vitæ ac morum in
melius.« - Det 4) fjerde Moment er santificatio
αγιασμος. 5) unio mystica. Joh: 14, 23. 1 Joh: 4, 12.
Eph: 3, 17.

Andet Hovedafsnits

2^{den} Afdeling.

Om Naaden.

§ 62.

Ligesom vi prise i Chr: Sendelse til Verden,
Fuldendelsen af Guds faderlige Naade mod det
msklige Kjøen, saaledes er det Forhold, i hvilket det
enkelte Msk. træder til Xstum, til de ved X. skjænkede
aandelige Goder, den ved X. forhvervede Salighed, et
Værk af Guds almægtigt virkende Naade. Skriften
betegner dette Forhold ved Navnene: Kaldelse (som
nærmest udtrykker Meddelelsen af Chr: Ev.) og
Udvælgelse (som udtrykker den troende Annæmmelse
af Ev., og den derved bevirkede Tilstand af Fromhed
og Lydighed, Glæde og Fred med Gud). De billedlige
Udtryk, ved hvilke Gud ell. d. h: A: siges at virke,
fuldføre og bevare det Gode i Msk., indeholde en
Advarsel mod at ville udgrunde Virksomhedens Natur
og Maade, medens vi saavel ved bestemte Yttringer,
som ved Xstendommens hele Aand, paa eengang
henvises til i Ydmyghed at erkjende det Gode i os,
virket ved den Høiestes Velsignelse, og opfordres til at
nytte Naadens Vink og Tilskyndelse ved Anvendelsen
af egen Kraft og Evne.

κλητος bruges om de Christne: Mth: 20, 16. 22, 14. I
Brevene bliver *καλειν*, *κλησις*, *κλητος* brugt enten
absolut om de Christne, ell. forbundet med andre Ord
fE til Guds Rige εις την κοινωνιαν του Χ.; εις [e] ζωνη
αιωνιον. Rom: 8, 30. 9, 24. 1 Cor: 1, 9. 1 Thess: 2, 12.
Eph: 4, 4. 1 Tim: 6, 12. 1 Pet: 1, 15. Heb: 3, 1. I en
mere udstrakt Betydning forekommer *κλησις* om den

[e] ved en hellig Kaldelse. 2 Tim: 1, 9.

Plads, det enkelte Msk. indtager i det hele Samfund: 1 Cor: 7, 15.24. Ordet *εκλεγασθαι* har samme Betydning som det hebr: *בחר*. *καλειν* og *εκλ*: bruges vel undertiden som synonyma; men *κλησις* betegner dog nærmest Kundgjørelsen ell. Meddelelsen af Ev; *εκλεγασθαι* den Indgang, som Ev. har fundet: 1 Cor: 1, 27. sq. Jac: 2, 5. Eph: 1, 4. 2 Thess: 2, 13. Mth: 24, 22.24.31. Rom: 8, 33. Col: 3, 12.

Naar saaledes de Christne siges kaldede og udvalgte, hvorledes beskrives da Bistanden af den gudd: Naade, ved hvilken Kaldelsen siges at være bevirket? Paa mange Steder bliver Virkningerne betingede ved den chr: Lære, saa at denne fremstilles som Vehiklet, Organet, hvorved Gud virker paa Msk. Her bliver saaledes Troen og Omvendelsen, som Virkninger af Ev, ikkun indirecte henførte til Guds Naade. Rom: 8, 2, 10, 14, 17. Jac: 1, 18.21. 1 Tim: 4, 16. 1 Pet: 1, 23. 2 Pet: 1, 3. Her omtales jo altsaa kun den Guds Virksomhed, som virker gjenem den chr: Lære, der jo ikke virker paa anden Maade end enhver anden Lære (i det mindste er der ingen specifik Forskjel); men der udfordres en vis Receptivitet, Evne og Villie hos Msk. Disse Betingelser tilskrives atter i den h. Sk: Gud ell. Guds Naade. Gud gjør ligesom Msk. selv disponeret til at modtage Læren. Saaledes hedder det i Skriften, at Sands for Sandheden, som maa gaa forud for Omvendelsen og Troen, skjænkes af Gud: 1 Cor: 3, 6. 1 Cor: 1, 4.5. 2 Cor: 4, 6. Eph: 1, 17. 2 Tim: 2, 25. Fremdeles siges Troen at bevirkes ved Gud, uden hvis Virksomhed Ingen siges at kunne komme til Xstum. Joh: 6, 44. Endelig siges ogsaa Troens Frugt at være bevirket ved Gud. Rom: 15, 13. 1 Cor: 1, 8. 2 Cor: 1, 21. Eph: 3, 16. Phil. 1, 6. 2, 13. 1 Thess. 3, 12. 2 Thess. 2, 17. 1 Pet. 1, 5. 5, 10.

§ 63.

Paa Spørgsmaalet, hvorledes det kan forenes med Ev: Bestemmelse, at det ikke er bleven alle Msk. meddelt, henviser Sk: til den samme urandsagelige Viisdom, som først efter Aartusinders Forløb har ladet Lyset opgaae for Jordens Slægter, og som i Tidens Fylde vil føre Alle til saliggjørende Erkjendelse af Sandheden. Paa samme Maade maatte Svaret falde ud, naar spurgtes om Grunden til, at Ev: saa ofte er bleven forkyndt, og endnu ofte forkyndes uden at finde Indgang ell. yttre sin Kraft. Ved her at gaae ud over de nærmere mellemliggende Aarsager paanøder sig Ideen om en Eenhed af den gudd. Naade og msklige Frihed, som lige nødvendig og ubegribelig, og idet Paulus udleder Xstendommens Virkninger paa det ene Msk. fremfor paa det andet af den gudd. Styrelse (Udvælgelse, Anordning, Forudbestemmelse), og paa samme Tid udhæver den msklige Selvbestemmelses Evne paa det stærkeste, antyder han denne Eenhed, men tillige Mysteriets Ufattelighed for den reflecterende Tænkning, og afskjærer Veien for enhver Slutning, som udledes af eensidig Forfølgelse af den ene ell. den anden Sætning. -

Hensigten af X. Sendelse er at frelse Alle: 1 Tim: 2, 4. Joh: 3, 16. Rom: 3, 29.30. 10, 12. 2 Cor: 5, 14. 1 Joh: 2, 2. Tit: 2, 11. Hermed synes nu de i § anførte Sætninger at stride. Xstendommen omtales som *μυστηριον σεσιγημενον, αποκεκρυμμενον προ χρονων αιωνιων, φανερωθεν εν τω πληρωματι του χρονου*: Rom: 16, 25-26. 1 Cor: 2, 7. Gal. 4, 4. Eph: 3, 9. 2 Tim: 1, 9.10. Tit. 1, 2.3. De to i § omtalte Phænomenener fremstilles som grundede i Guds urandsagelige Villie: Eph: 1, 9. Eph: 3, 3. Col. 1, 27.

Paulus fremstiller den Virkning Ev: yttre paa de Enkelte som Virkning af Guds Forudviden: *προγνωσκειν, προοριζειν, ταπειν, εκλεγεσθαι, αιρειν*. Rom: 8, 29.30. Eph. 1, 4.5.11. 2 Thess. 2, 13. 1 Pet. 1, 2. Act: 13, 48. Men paa den anden Side fremstilles Troen og Omvendelsen som Virkning af Msk: egen Selvbestemmelse: Mth: 4, 17. 7, 13. Rom: 12, 1. Eph: 6, 10. Phill: 2, 12.

§ 64.

Sk: beroliger os med H. t: Følgerne af Ev: endnu stedse indskrænkede Virksomhed; thi naar den fremstiller os den gudd. Naade ei som bevirket ved Xstendommen; men denne som den fulde Aabenbarelse af den evige under forskellige Former virkende Naade –, da kan den ei tænkes indskrænket til dem, der til en vis Tid ere kaldede til Andeel i Xstendommen. Det følger endvidere, at den gudd. Raadslutning til Frelsens Fuldendelse ved Xstendommen maa tænkes i sig selv een, almindelig, omfattende Alle. Udtryk som Udvælgelse, Forskydelse kunne derfor kun betegne Overgangstilstande, en Adskillelse ifølge de forskellige Forhold til Ev:, som til en given Tid finder Sted, men som tilligemed sine Følger vil ophøre. –

Om Hedningernes Fordømmelse.

§ 65.

Den Augustinske Theorie om Msknaturens fuldkomne Fordærvelse og Kraftløshed maatte ved en umiddelbar Consequents føre til streng Modsætning af Natur og Naade og derved til en Række af Misforstaaelser og Overdrivelser. Naar al Frihed til det Gode tænktes uddød, maatte 1) Omvendelse og Tro tænkes udledt af en overnaturlig uimodstaaeligt virkende Naade, som 2) var indskrænket til de

[f] Melanchton forandrede sig Noget. I Begyndelsen var han en Prædestinatianer, han siger i *loci theol.* 1ste Udgave: *quandoquidem omnia, quæ eveniunt, necessario juxta prædestinationem divinam eveniunt, nulla est voluntatis nostræ libertas.* – Calvin: »æternum dei decretum, quo deus apud se constitutum habuit, quid de unoquoque homine fieri vellet. Non enim pari conditione creantur omnes, sed aliis vita

Christne; og Grunden til denne 3.) Naades Omfang og Virksomhed maatte søges i en evig og ubetinget Forudbestemmelse, ved hvilken nogle bleve udfriede af den almdl. Fordømmelse, og ved Guds Naade førte til Tro og Salighed. Den strenge Consequents i denne Lærebygning, i Forbindelse med den Maade paa hvilken den henviser Msk. til at søge sin Beroligelse alene i Fortrøstning til Gud, bragte til at overse den Eensidighed, som sætter den i Strid med Sk. og det chr: Livs Fordringer. Efter at have været i Middelalderen Gjenstand for flere Stridigheder, blev Augustins System i det Væsentlige optaget som privat Mening af samtlig Reformatorer; men kun i en Deel af den reformerte K. herskende Lære som Følge af Calvins Anseelse. I den catholske K. blev den strænge Augustinianisme under overveiende Modstand fornyet af Jansenister. –

Gotschalck gik videre og fremsatte Læren om prædestinatio gemina electorum ad requiem – reprobatorum ad mortem (Imod ham Rabanus Maurus og Hinkmarus Rhemensis.)

§ 66.

Ligesom indtil Augustins Tid Forestillingerne om en fri Samvirken fra Msk. Side med Guds Naade og om den gudd. Forudbestemmelse, som grundet i Guds Forudviden, vare almdl. antagne; saaledes er den græske K. stedse bleven disse tro. I den latinske K. bleve disse Forestillinger efter at Pelagianismen var banlyst, Grundvolden for det semipelagianske System, der i Middelalderen kan ansees som det herskende, og omsider i den cath: K. blev sanctioneret som Klære, og opretholdt i flere dogmatiske Controverser. I den lutherske K. fandt Synergismen Forsvar hos Melanchton og hans Skole, og *den augsburgske Conf:* indskrænker sig uden skarpere positive Bestemmelser til at vise Nødvendigheden af Guds Naade til Omvendelse. Derimod urgerer Concordieformelen med Augustin Msk. Naturs fuldk: Kraftløshed; men forkaster derhos Prædestinationen, idet den fremstiller Naaden vel som almdl.; men tillige som modstaaelig fra Msk. Side. Den er ogsaa heri bleven Grundvold for den senere lutherske Dogmatik, som forgyves har søgt ved subtile Distinctioner at dække Systemets Inconsequents. I den reform: K: har det strænge Calvinske Lærebegreb fundet Modstand, saavel i flere enkelte symbolske Bøger, som i den hollandske K. hos Arminianerne, og for størstedelen i den nyere Theol.: Derimod have de protest: Kirker været enige i at afvise de mystiske sværmærsk Forestillinger om overnaturlige og umidd. Naadevirkninger, ligesom det ogsaa indtil de nyere Tider almindeligt lærtes, at den saliggjørende Naade var indskrænket til Xstendommens Bekjendere.

æterna, aliis damnatio æterna præordinatur.« – »non ideo deum elegisse quosdam, quod prævidit illos futuros esse sanctos, sed sanctos factos esse, quia elegit illos.« – Supralapsarii – Infralapsarii.

[g] Michael Bajus. fordømt ved en Bulle af Pius V af Aar 1567. – Ludvig Molina – Leonhard Lessz. Clemens d. 8de nedsatte congregationes de auxiliis gratiæ. 1597-1611. Cornelius Jansen Biskop i Ypern udgav: Augustinus sive doctrina Augustini *de humanæ naturæ sanitate, ægritudine, medicina adversus Pelagianos et Massilienses*. – Paschasius Quesnel udarbejdede en fransk Oversættelse af *Bibelen* med moralske Noter. –

[h] Synergisme (Melanchton?). 1555. Pfeffinger imod ham: N. Amsdorff, og deJenaiske Flaccius, Museus, Wigandt.

[i] I de dogmatiske Lærebøger findes en Mængde Definitioner og Distinctioner. gratia præveniens; g. operans; g. cooperans. (universalis; resistibilis; amissibilis) – benevolentia universalis s. prædestinatio late sic dicta s. idealis og benevolentia specialiss. prædestinatio stricte sic dicta s. realis. –

[j] Universalisterne. hypothetici; (Johan Cameron og Moses Amurand; Johan Dallæus og Ludvig Capellus) absoluti.

[k] Anabaptister. Schwenkfeldianer. Weigelianer. Böhmitter. Quækere og Methodister. (1 Joh: 1, 6. 2 Pet. 1, 4. Eb: 3, 14. 6, 4. 1 Joh. 2, 20.27.)

[l] Concordieformelen lærer: 1) at den Hellig-Aand virker i Msk det hele Omvendelses Værk: Sp. s. operatur in nobis illud velle et perficere Den forkaster den Lære: liberum arbitrium Deo occurrere aliquo modo, etsi parum et languide ad

conversionem suam conferre, eam adjuvare, cooperari, sese ad gratiam præparare et applicare, eam apprehendere, amplecti, evangelio credere. (Synergismen) 2) at Naaden er ved Chr: tilbuds Alle uden Undtagelse: X. omnes peccatores ad se vocat et serio vult, ut omnes homines ad se veniant, et sibi consuli et subveniri sinant. 3) at der findes Forskjel mellem de Udvalgte og de Forskudte, eftersom den tilbudte Naade er bortstødt ell. modtaget: ut Deus in æterno suo consilio ordinavit, ut Sp. s. electos per verbum vocet, illuminet et convertat atque omnes illos, qui X. vera fide amplectantur, justificet et in eos æternam salutem conferat, ita in eodem suo consilio decrevit, quod eos, qui per verbum vocati illud repudiant et Sp. s. resistunt et obstinati in ea contumacia perseverant, indurare, reprobare et æternæ damnationi devovere velit. - Det er aabenbart, at medens Tridentiner Conc: bliver staaende paa en Halvei mell. Semipel: og August., saa fordyber Concordieformelen sig i et Vildniß, hvoraf det ikke kommer ud. -

Confessio Aug: 18de Artikel: humana voluntas non habet vim sine sp. s. efficiendæ justitiæ Dei seu justitiæ spiritualis; sed hæc fit in cordibus, cum per verbum sp. s. concipitur. - »Damnant Pelagianos, et alios, qui docent, quod sine sp. s. solis naturæ viribus possimus Deum diligere super omnia, item præcepta facere quoad substantiam actuum.« 5te Artikel: Sp. s. fidem efficit, ubi et quando visum est Deo, in iis, qui audiunt evangelium.« - 20de Art: »per fidem efficitur sp. s.«.

Om det kirkelige Samfund

1ste Afsnit.

Om Kirkens Væsen og Øiemeed.

§ 67.

Gjenstanden for Chr: Virksomhed er ei det enkelte Msk; men Mskslægten, hvis Vee og Vel er ethvert

enkelt Msks. Og Samfundet, som ved Xstum er stiftet paa Jorden er i sin Natur og sin Bestemmelse angivet ved X. Liv og ved hans Lære. Den gudd. Aabenbaring forener Msk. ikke til fælleds Bestræbelse for timelige Formaal; men for at forene dem med Gud ved fælleds Sandheds Erkjendelse, fælleds Tro og Guds frygt.

Dette Øiemed er uafhængigt af de ydre Betingelser for enhver anden Samvirken, og saaledes er den X. Kirke ligesom X. Lære i Omfang ophøiet over enhver Nationalitets Indskrænkning, og i sin Tilværelse over enhver Omvexling af de msklige Ting. Dens Eiendommelighed betegnes derfor ved Navnet Guds Rige. -

Xstendommens Universalisme angives: Joh: 3, 16. 8, 12. Act: 10, 34. Eph: 2, 16. Col. 1, 19. Mth: 28, 19. - K. Vedvaren: Mth: 16, 18. 28, 20. 1 Cor: 15, 25.

§ 68.

Den chr K. forudsætter til Opnaaelse af sit Øiemed Eenhed i Troen, uden hvilken den aandelige Samvirken falder bort; og Frihed for den Enkelte til selvstændig Udvikling af egen Overbeviisning. I begge Retninger møder K. Modstand; men hvor Chr: er i Sandhed K. Hoved og Troens Grundvold, der kan Kraften ei fattes til at overvinde denne Modstand; thi af dette Forhold udvikler sig den chr: Almeenaand, som bevarer Troens Eenhed i Fredens Baand, medens den beskjærmer dens Frihed mod Tvangens Baand. Denne Aand, tænkt som det Alt gjenemtrængende, i Alle virkende Princip betegner K. Ideal, fra hvilken den synlige K. til enhver Tid er forskjellig, som Samfundet, der sammenholdes ved Ev: og Sacramenterne, og ved disse arbejder under gudd. Styrelse til sit Maal. -

De Xstne opmuntres til Eenhed: ομοφρονειν, το εν φρονειν. Rom: 15, 5. Phil: 2, 2. 1 Pet: 3, 8. Denne Eenhed betegnes netop som Eenhed i Troen: Eph. 4, 5.13. Gal. 3, 28. Spørgeres endvidere, hvad forstaaes ved denne Troes Eenhed, da svares herpaa i Joh. 17, 3. Heb. 6, 1. Paa den anden Side omtale ofte Apostlene Forskjel i Aandsgaver som nødvendige og gavnlige: Rom: 12, 3-6. Eph: 4, 7. 1 Cor: 12, 4. Ligeledes at Chr: er K. eneste Herre og Mester, saa at Msk. ei skulle erkjende noget andet Herredømme i Troens Anliggender: Mth: 23, 8. Joh: 13, 13. Saaledes fremkommer den chr: Frihed: 2 Cor: 3, 17. Tydeligst bliver dette Forhold af Eenhed og Frihed antydnet i Lignelsen af K. som et Legeme: 1 Cor: 12. Col. 1, 18. Eph: 1, 22. 4, 15.16. 5, 23.30.

§ 69.

Allerede tidlig blev K. Idee forvansket ved

misforstaaet Stræben efter Eenhed, som bragte Traditionen i Sk. Sted, Bekjendelsen i Troens, og fuldendte Hierarchiets Organisation. Saaledes udviklede Catholicismens Idee sig til Begrebet af K. som Samfundet, hvis Eenhed, Almindelighed, Hellighed og apostoliske Oprindelse er umidd. givet i den historiske Forbindelse med Chr. og hermed tillige Ufeilbarhed i enhver dogmatisk Bestemmelse og kirkelig Indretning. Denne Miskjendelse af Forholdet mell. den stræbende og fuldendte K. maatte ophæve al chr: Frihed og føre til et System af Troestvang. –

§ 70.

Den protestantiske K. sætter Særkjendet for Chr. K. i Overensstemmelse med Chr: Aand. Den skjelner mellem den usynlige og synlige K., som imellem Opnaaelsen af det ophøiede Øiemeed og Stræben derefter, og erkjender, at til ingen Tid i Samfundet saa lidet som hos den Enkelte aandelig Eensidighed og Feil kan undgaaes; men som det af Chr: indstiftede Middel til Opnaaelsen af dette Øiemeed, er de Troendes Forening, sin Ufuldkommenhed uagtet, at ansee som den ene sande K. og Veien til at nærme sig Maalet er alle Enkeltes frie og selvstændige Samvirken. –

2^{det} Afsnit.

Om Kirkens Virksomhed.

§ 71.

K. Øiemeed tilstæder ingen Anden Art af Virksomhed end aandelig Indvirken efter Xsti og Apostlernes Forbillede. Midlerne hertil ere givne i Ordet og Sacramenterne, og Virksomheden af disse til at befordre Guds Riges Seier over det[s] Fjender, bliver efter Sk. Lære betrygget ved det vedvarende Samfund med X., som Menighedens Herre og Beskytter. Sac: virke ei umidd. ex opere operato; men forsaavidt de nyttes og anvendes med troende Sind.

Anmk. Ved denne Tro paa X. udelukkes den cath: K. Paakaldelse af Helgenes Forbønner, hvorimod en Forbindelse af K. Fortid med dens Nutid ved Beskuelse, Ihukommelse og Hylding af høie Forbilleder i Tro og chr. Dyd kun kan tjene til at oplive og lede Udviklingen af et sandt chr. Liv. –

Disse Midler ere: verbum divinum, sacramentum, potestas clavium. Disse Midler staa nu ogsaa i Forhold til Øiemedet; thi X. staaer i vedvarende Forbindelse med K. Dette har X. selv forjættet, Sætningen har Apostlene udført ved at fremstille X. som Menighedens Herre, Konge, de Troendes Hyrde: 1 Cor. 15, 25. Eb: 13, 20. 1 Pet. 2, 25. 5, 4. – X. fremstilles som siddende ved Guds Høire: Mc. 16, 19. Eph. 1, 20. Eb. 8, 1. Rom: 8, 34. 1 Pet. 3, 22.

§ 72.

X. Virksomhed bliver afbildet og fortsat, idet K. gjør den fri Forkyndelse og fleersidige Udvikling af det gudd. Ord, efter den Anviisning, som er indeholdt i den h. Sk., til Middelpunct for sin Virksomhed. –

§ 73.

Saavel ved Xstendommens hele Tendents som ved Sk. Yttringer om et Præstedømme, fælleds for alle Xstne, er ethvert Hierarchie udelukt af K., som uforeneligt med de Troendes Forhold til X., hvorimod Nødvendigheden af en bestemt ordnet Virksomhed med H. t: Ordets Forkyndelse, og en Overdragelse af denne Virksomhed til enkelte Medlemmer efter Aandsgavernes Forskjellighed, ved Siden af den fri almdl. Meddelelse, er grundet i Samfundets Natur, og udtrykt i X. og Apostlernes Foranstaltninger. Det fulgde af de senere kirkelige Forhold, at en bestemt Udvikling og Dannelse maatte blive en nødvendig Betingelse for denne Virksomhed, og saaledes fremstod en geistlig Stand, som Organet, ved hvilket X. skal virke ved sit Ords Kraft. –

Amk. Den catholske Lære om Ordinationens Natur og Geistlighedens Forhold til X og Menigheden er umidd grundet i Læren om K. Væsen. –

§ 74.

Som synlig Fremstilling af Ev, der har Auctoritet og Virksomhed tilfælleds med det gudd. Ord forudsætte Sacramenterne Indstiftelse af Chr.: Den protest: K. forkaster derfor den cath. Klære om 7 Sacramenter, ligesom den erklærer sig mod enhver Betragtningssmaade af de tvende S. enten som magisk

virkende Tryllemidler ell. som blot billedlige
Betegnelser. I typologisk Betydning have
Dogmatikerne antaget Sacramenter i det Gl. T. -

Not1:9

* *Bibelen* er altsaa det Kirken normerende. Denne
Anskuelse er udtalt af Reformatorerne. - bibelske
Theologie - i denne er i Grunden det Historiske det
Fremherskende og Kirken medierer sig ikke i en stadig
Succession sit Troes-Indhold saaledes som den
catholske K: ved Tradition. Den søger at stirre tilbage
derpaa som et Ideal. Traditions-Begrebet udviklede¹
sig skarper (curialistiske - episkopale Anskuelse). -
Men udvikler dog ikke paa en Maade den
protestantiske K: en Tradition i dens analogia fidei. -
og i Symbolerne.² (norma docendorum, norma
credendorum). (norma normata) og i den Betydning
man tillagde de forskellige videnskabelige
Præstationer i Kirken. -

Theologie.

Guds Væsen og Egenskaber. -

Gud er en Aand. Joh: 4, 24. Heb: 12, ἠπατηρ των
πνευματων. usynlig Col: 1, 15. 1 Tim: 6, 16. - levende
Act: 14, 15. 1 Tim: 6, 16. og i Hebr.; evig,
uforkrænkelig Rom: 1, 23. 1 Tim: 6, 16.,
allestedsnærværende Act: 17, 27.24., salig 1 Tim: 6,
15. Act: 17, 25. ουκ προσδεομενος τινος., han har ikke
ladet sig uden Vidnedsbyrd. - kan hans Tilværelse
bevises - hans Egenskaber. (Nominalisme og
Realisme.).

Gud er almægtig 2 Cor: 6, 18 παντοκρατωρ; Joh: 10,
29 μειζων παντων; 1 Tim 6, 15 βασιλευς των
βασιλευοντων. (det Mulige - Mth: 19, 26 παρα τω θεω
παντα δυνατα.)

alvidende. allestedsnærværende. (indistantia, ell.
adessentia .)

Kjærlighed. φιλανθρωπια. Tit: 3, 4. og de speciellere
Udtryk ελεος etc. - σωτηρ i Pastoral-Brevene. -
(Kjærlighed er den Prædikats-Bestemmelse, der er
Udtrykket for Personlighed.)

alviis μονος σοφος Rom: 16, 27. 1 Tim. 1, 17. - Rom:
11, 33. - 1 Cor: 1, 25 (Guds Daarskab er høiere end

Msk^s Viisdom.) Jac. 1, 5. (den, der mangler Viisdom bede Gud derom.). – hele Realisationen af Christi Fremtræden henføres til Guds Viisdom. –

helligτλειος Mth: 5, 48; αγαθος Mth: 19, 17; αγιος 1 Pet. 1, 15. αγνος 1 Joh: 3, 3. Eph: 4, 24: det ny Msk. er skabt efter Gud i Sandheds Retfærdighed og Hellighed.

retfærdigδικαιοσυνη. δικαιοκρισια. (Rom: 2, 5). μισθοποδοτης. Heb: 11, 6. Straf og Belønning. Mth: 25, 31. Joh. 3, 36. – ουκ εστι προς[ω]πολησια Rom 2, 11. Eph: 6, 9. – han dømmes τα κρυπτα του ανθρωπου.

Retfærdigheden maa ikke opfattes eensidigen – Opdragelse – men dog bør man hell. ei blive staaende derved. –

Hellighed kaldtes af de gl. Dogmatikere justitia interna, Retfærdighed justitia externa. –

positive og naturlige Straffe. Staaer da Eens jordiske udvortes Tilstand i et nødvendigt Forhold til Msk's Sædelighed. –

det teleologiske Moment. Verdens Udvikling. –

Beviser for Guds Tilværelse.

Hilarius: a deo descendum est, quid de deo intelligendum sit, quia non nisi se auctore cognoscitur.

Augustinus: deus sine qualitate bonus, sine quantitate magnus, sine indigentia creator, sine forma præsens, sine loco ubique totus, sine tempore sempiternus, sine commutatione mutabilia faciens.

via negationis, via eminentiæ, via causalitatis .

attributa immanentia, quiescentia, metaphysica

attributa moralia, operantia, transeuntia.

intellectus intuitionis: sine discursu et sine ratiocinio
intellectus simultaneus verissimus distinctissimus.

scientia necessaria, libera, media. (de futurilibus).
voluntas necessaria, libera, media. –

(Tertullian: »Nihil incorporale, nisi quod non est, ergo est anima corpus sui generis.« »invisibilis licet videatur, incomprehensibilis, licet per gratiam repræsentetur, inæstimabilis, licet sensibus humanis æstimetur. Justinus M. ανωνυμος, ανωνομαστος. –

Gregor Nanz. υπερουσιος., Dionysius Aeropagita:
α[ν]ουσιος. – Origines: μονας. –)

Skabelsen.

ὁ κοσμος και παντα εν αυτω. Act: 17, 24. τα παντα. 1
Cor: 8, 6. ὁι αιωνες. Heb. 1, 2. 11, 3. θεος εποιησε
ουρανον και γην και θαλασσην, και παντα εν αυτοις.
Act: 14, 15. – ved sit Ord ρημα Heb: 11, 3. 2 Pet. 3, 5.
af Intet Heb. 11, 3. Rom: 4, 17.

Læren herom i det Gl. T. –

Der sigtes til Læren i Genes. i Mth: 19, 4. Act: 17, 26?
Heb: 4, 4.

Guds Ord. Hensigten af Skabelsen – Schleiermacher. –

Joh. Scotus Erigena: Creatio ex nihilo: non fuit
materies, non causa existentium, nulla processio seu
occasio (intet medvirkende Moment) – Scholastikerne.
nihil negativum. ο: negatio entitatis, nihil privativum ο:
materia rudis, indigesta. – creatio primitiva og creatio
continuata.

Opfattelsen af Genes. Lære om Skabelsen var næsten
altid allegorisk. Origenes. – ell. for at vindicare
Helligheden af den 7de Dag. –

Øiemedet af Skabelsen. Origenes taler i Anledning af
Sjælernes Præexistents om, at Aanderne ere
nedstegne i en lavere Verden, for at arbejde sig op til
den tabte Fuldkommenhed, og accentuerer καταβολη
του κοσμου., og Ordet ψυχη (af ψυχος Kulde). Denne
Lære forkjettredes 553.

Verden er skabt i Tiden (Methodius i Tyrus) – ell. fra
Evigthed (Alexandr.) Augustinus: mundus non est
factus in tempore sed cum tempore. *Symb: apost:*
πιστευω εις θεον παντοκρατωρα, senere er tilsat:
ποιητης ουρανου και γης. *Symb. Nic:* føies til: ὁρατων
και αορατων.

Forsynet.

Opholdelse. τα παντα εν αυτω συνεστηχε. Col: 1, 17.
Mth: 6, 26.28. Act: 14, 17. 1 Tim: 6, 17.

Opholdelsen af det Hele under det Enkeltes
Forsvinden.

Styrelse. Rom: 8, 28: Alt tjener dem til gode, som elske
Gud.

Mth: 6, 32. 10, 29. Jac: 4, 15. Heb: 12, 5.

Xsti Sendelse. Joh: 3, 16. – hans Opstandelse.

Pauli Kaldelse.

(Luc: 23, 46: Fader i din Haand befaler jeg min Aand;
Joh: 18, 11. Skulde jeg ikke drikke den Skaal, min
Fader byder mig at drikke. –)

Gen: 8, 22. saa længe Jorden staaer, skal Sæd og
Høst, Frost og Hede etc.

Ψ 104.

i de *apokryphiske Bøger* findes mere abstrakte og
almdl. Forestillinger. Viisdomens Bog 1, 7. Herrens
Aand har gennemstrømmet Alt, saa at det er den, der
opholder det Hele. 11, 25: hvorledes kan Noget
vedblive naar Du ikke vil, eller bevares, naar det ikke
kaldes af Dig.

a) Gud besøger synlig Msk. b) taler usynlig med Moses
c) ved Propheter d) ved Engle. τῷ ἐπισκεπτεῖται.
Viisdom 14, 3 ἢ προνοία. 3 Mc. 2, 21. Gud
Opsynsmanden over alt. 2 Mcc: ἐφορῶν πάντα. –

i Xstd. udelukkes de anthropomorphistiske og
particulariserende Ideer.

Forsynet negerer en fatalistisk Anskuelse (Forsynet,
sig bevidst transparent) men ogsaa en stoisk
Sig selvopløften over al Natur. – det Onde – Gud
tilstæder ell. bevirker det Onde, naar man
gjennemtænker hver Tanke for sig opløser den sig til
en Umulighed af Distinction. –

Joh: 9, 3. – Rom: 11, 25.

Gud læres at virke Alt: det er Naadegave. 1 Cor: 7, 7.
12. Phil: 2, 13.

Dog tilregnes Msk. Mth: 11, 20. Mth: 23, 37. Phil: 2,
12.13.

Eenheden er at søge deri, at Msks Frihed indordner sig
i opgiver sig i Guds Frihed. –

†

providentiapræscientia, decretum exsecutio.m:H:t:
Gud. m:H:t: Objektet. providentia universalis,
specialis, specialissima (de Fromme.)

1. conservatio rerum simplicium, nexus cosmici.

»quousque vult« terminus vitæ (Levealder) er grundet i decretum fundatum in causis secundis hypotheticum ikke i decretum absolutum i terminus vitæ skilnedes terminus præternaturalis og naturalis. –

2. gubernatio. ordinaria og miraculosa.

3. concursus v. cooperatio: influxus in actiones et effectus accomodatus ad naturam et indigentiam uniuscujusque. – concursus et ad materiale et ad

formale ved de gode Handlinger; concursus ad materiam ved de onde Handlinger og denne sidste var igjen impeditio, permissio, directio, determinatio. –

Engle.

de hierarchia coelesti 1) θρόνοι, Χερουβιμ, Σεραφιμ. 2) εξουσιαι, κυριότητες, δυναμεις. 3) αρχαι, αγγελοι, αρχαγγελοι. –

apologia conf: hæc largimur, quod angeli orent pro nobis. Articuli Schm: tamen non sequitur a nobis esse invocandos, adorandos, honorandos ut patronos et intercessores, et unicuique eorum esse certa auxilia tribuenda ut Papistæ docent et faciunt, hoc enim est idolatria.

δουλεια s. προσκυνησις τιμητικη i λατρεια.

orate pro nobis.

Michaels Fest 29^d Sept: – 2 Oct: Fest for custodes angeli.

(Englelæren maa enten tænkes udgaaet fra en overvunden Polytheisme, ell fra et Forsøg af Monotheismen paa at befolke Mellemlverdenen).

Anthropologie.

1. Mskets oprindelige Fuldkommenhed.

Act: 17, 29. γενοσ του θεου. Jac: 3, 9. γεγονοτες κατ' ομοιωσιν του θεου. 1 Cor: 11, 7. εικων και δοξα. Gen: 1, 26 Beselem og Kidmut.

Mth: 10, 28. 6, 19.20. – Paulus har πνευμα – σαρκ· εσω
ανθρωπος og εξω. 1 Cor. 15, 44. 1 Thess. 5, 23.

Denne Lighed skal realiseres. Mth: 5, 48. Eph: 4, 24. 1
Pet. 1, 15.

Viisdom: 9, 15: Det skrøbelige Legeme betvinger
Sjælen, Hytten af Leer den tankerige Aand. –

Protestanterne have sat Guds Billedet i den justitia
originalis, som for Katholikerne kun er et accessorium.
apologia confessionis: æquale temperamentum
qualitatum corporis, notitia Dei certior, timor Dei,
fiducia Dei, rectitudo et vis ista efficiendi. Fremdeles
hominem potuisse propriis viribus diligere deum supra
omnia, facere præcepta dei, et hoc quid aliud est
quam habere justitiam originis. *Confessio augustana*
har det ikke. –

Cathec: Rom: Gud dannede Sjælen efter sit Billede:
tum originalis justitiæ donum admirabile addidit. –

Thomas Aquinas skilner: pura naturalia. (Fornuft og
Villie). og den egl. justitia originalis ∷ donum divinitus
datum supranaturale et admirabile (immortalitas,
impassibilitas, justitia originalis).

Clausen mener, at man har forvexlet Msk-Slægtens
ideale Tilstand med den Mskets første Tilstand, der
beskrives i Genesis, og som ikke maa opfattes
historisk. Forsaavidt coinciderer han jo med de nyere
Anskuelse, der gjøre denne første Tilstand til den
rene Værens Kategorie, som Livet selv vel føres
tilbage paa, men som dog ikke maa tænkes
existerende som saadan. kun Systemet har den. –

2. Mskets Udødelighed.

Mth: 10, 28. 6, 20. 2 Cor: 4, 17.18. Joh: 5, 24o:fl. hvo
som troer har det evige Liv. 2 Cor: 5, 2. Apostlene
ønske at omskifte dette Liv med det andet. Rom: 8,
23. 1 Cor: 15, 54. 2 Cor: 5, 2. Phil: 1, 23. 2, 17. 3, 20. 2
Tim: 4, 6-7. Act: 7, 55. (disse Yttringer ere uvilkaarlige
Udbrud ikke dogmatiske Udsagn. – Jesu Opstandelse.
Joh: 14.1. sq. 17, 24. Heb: 2, 15. Vi skulle leve med
Xsto. Rom: 6, 8. 8, 11.17. 1 Cor: 15, 14. – 1 Pet: 1, 3.

Opstandelsen.Mth: 22, 23sq.Joh: 5, 29. – Mth: 10, 28.
Luc: 16, 19.

1 Cor: 15.

Rom: 8, 11. 1 Cor: 6, 14. 1 Thess. 4, 14.

Forholdet mellem det ny og det gl. Legeme. 1 Cor: 15, 53.54. 2 Cor: 5, 2.4. (Identitæten); 1 Cor: 15, 37.50.51; Phil: 3, 21. Rom: 8, 23. 2 Cor: 5, 1 (Forskjellen).

en dobbelt Opstandelse. Apoc: 20, 2.4. πρώτη αναστασις, 20, 12. δευτέρα αναστασις.

Noget lignende: Joh: 6, 40. Joh: 11, 25-26. Luc: 20, 35.

derimod: Joh: 5, 28.29. Act: 24, 15. 1 Cor: 15, 22. de, som ere værdige til Opstandelsen.

Opstandelsen som strax indtrædende. Luc: 16, 9.22. 2 Cor: 5, 1.8. Phill. 1, 23.

(Heb: 4, 9-11 Begrebet καταπαυσις.)

Den henlægges til en bestemt Tid. Joh: 5, 28.29. 11, 25. 6, 39. 1 Cor: 15, 52. 1 Thess. 4, 16. Apostlene troede tillige, at denne bestemte Tid strax skulde indtræde: 1 Thess. 4, 15. Jac: 5, 8. 1 Pet. 4, 7. 1 Joh: 2, 18-28. Heb: 10, 25-37. 1 Cor: 10, 11. 15, 52. men Tiden og Timen var ikke bestemt: 1 Thess. 5, 2. 2 Thess. 2, 2.

Johannes opfatter det mere aandeligt. – Mth: 16, 27. Mth: 24, 29. – Luc. 9, 27. (Hvorvidt strider den απολυτρωσις της σαρκος der omtales i det N. T. mod Legemernes Opstandelse? σαρξ – σωμα. –)

Legemernes Opstandelse – Gjengjeldelse.

Forsaavidt som Katholikerne have beraabt sig paa Skjærsilden for at bevise netop den moralske Alvor og Strenghed, der ligger i deres Anskuelse, da kunde man indvende 1) at saa maatte de udstrække Skjærsilden til alle 2) ikke lade Bønner for de Afdøde have nogen Indflydelse. –

Ligesom »Legemets Opstandelse« er den chr: Concretion af Læren om Sjælens Udødelighed, saaledes er »Dommen« den chr: Concretion af Læren om en fortsat bevidst Tilværelse. –

3. Mskets Syndighed.

Medens en Udvikling af Mskets Syndighed med praktisk Hensyn træder os imøde saavel redigeret mod Jøder som mod Hedninger, dog saaledes at dette skeer med stadigt Hensyn til det i Udviklingen givne Tidsmoment, saa træder os den dybere Udvikling af Syndens msklige Begrundethed først ret imøde ved

Udviklingen af Naaden og Troen, ligesom jo Loven aldrig blev prædikeret saa strængt som ved Naaden. – Det er altid baglænds, at Historien forstaaes. –

Christi Yttringer m:H:t: Jøderne. Mth: 10, 25; 11, 16-24 (de ere som Børnene paa Torvet; 12, 39. (de fordre Tegn) 23, 37. Joh: 15, 18. Verden hader mig. Joh: 8, 44. m:H:t: Pharisæerne Mth: 5, 20. 7, 15. 23.

Syndens Almindelighed. Rom: 1. 2. 3. Gal:

Dens høieste Spidse Rom: 7.

Loven og dens Betydning.

Syndens Almdl. Rom: 3, 23. 5, 12. 1 Joh: 1, 8. Jac: 3, 2.

ogsaa i det Gl. T:⁴ –

Læren om Syndens Almdl. anskueliggjøres ved Fortællingen om de første Msk. Fald. –

Hentydninger til Læren i Genesis findes: 1 Cor: 11, 3. 1 Tim: 2, 13.14. Joh: 8, 44. (1 Joh: 3, 12). Apoc: 12, 9.

Rom: 5, 12 sq:

Opfattelser af Læren i Genes. (den begyndte[s] af Gnostikerne Ophites). Den historiske, mystiske, allegoriske.

Den ældste K. opfattede baade Synd – og Frihed – en forøget Syndighed og Døden ved Adams Synd, men ikke en Brøde, der kunde tilregnes. (Tertullian).

Pelagii Lære har Fortjeneste ved 1) at indskjærpe, at der ikke er for[e]gaaet en saa ødelæggende Destruction af Msk., at den gjør en ny Skabelse nødvendig 2) ved at indskjærpe Tilregneligheden for den Enkelte 3) ved at opmuntre Msk. til det Gode ved Tanken om dets Frihed.

Derimod opgiver det al Succession saa vel i historisk Udvikling som i det enkelte Msk. Liv.

Naar Clausen som andre Dogmatikere for at forklare Betydningen af Adams Synd for Slægterne appellerer til den Analogie, der findes i Folkeslags Individualitæt, hvorvidt er dette da udtømmende, ell. bliver han ikke

staaende ved Kategorierne »Slægt og Art« istedetfor at arrivere til Individualitætens Energie. -

Augustins System blev i Virkeligheden aldrig herskende i Kirken, det svævede som en mørk Sky over den, men under denne formørkede Himmel trøstede man sig ved en sorgløs Pelagianisme ell. ved et pro og contra om den Sag under Navn af Semipelagianisme. -

om Begrebet Fristelse (Baader.).

Conc: Tridentinum 6te Session mod Pelagius: totum Adamum secundum corpus et animam in deterius commutatum fuisse. Hoc Adami peccatum, propagatione non imitatione transfusum omnibus, non per aliud remedium tolli quam per meritum unius mediatoris Jesu Christi.« Mod Augustin: liberum arbitrium minime amissum et exstinctum imo titulum sine re, sed viribus attenuatum et inclinatum. Opera omnia ante justificationem non esse vere peccata, vel odium Dei mereri.« -

Endogsaa Luther siger etsteds: hominis essentiam esse peccatum.

Formula Concordiæ: hæreditarium malum est culpa sive reatus, quo fit, ut omnes propter inobedientiam Adæ in odio apud deum et natura filii iræ simus. - peccatum originis non est levis, sed tam profunda humanæ naturæ corruptio, quo nihil sanum, nihil incorruptum in corpore et anima hominis relinquit. Peccatum originale non est tantummodo totalis defectus omnium bonorum in rebus spiritualibus, sed loco imaginis dei amissæ in homine intima pessima, profundissima, infinitabilis et ineffabilis corruptio totius naturæ et omnium virium inprimis vero superiorum et principalium animæ facultatum, in mente, intellectu, corde et voluntate. Homo ad bonum prorsus corruptus et mortuus, ita ut ne scintilula quidem spiritualium virium reliqua manserit. In spiritualibus et divinis rebus similis est trunco vel lapidi vel statuæ vita carenti ex ingenio et natura sua totus malus, deo rebellis et inimicus. Liberum arbitrium duntaxat ad ea, quæ deo displicent et adversantur, activum et efficax. -

Adam opfattet som caput seminale, naturale hominum.

caput foederatum.

Andre beraabte sig paa scientia dei media.

onde Aander.

(i god Forstand Act: 17, 18) – Eph: 6, 12. Mth: 25, 41. Satan. 1 Cor: 7, 5. – Beelsebub Mth: 10, 25-27. 12, 24. Belial 2 Cor: 6, 15. (Dette Navn findes hverken i det Gl. T. ell i LXX men i *testamentum duodecim patriarcharum*. ὁ ἐχθρὸς Mth: 13, 39. ὁ πονηρὸς Mth. 12, 24. ὁ ἀντιδίκος 1 Pet. 5, 8. ὁ πειραζὼν 1 Thess. 3, 5. ἀρχῶν τῶν δαιμονίων Mth: 9, 34. ὁ ἀρχὼν τοῦ κοσμοῦ hos Joh:.. ο θεος τοῦ αἰῶνος τούτου 2 Cor: 4, 4. ὁ δρχων, ὁ οφίς ἀρχαίος, ὁ ἀγγελὸς τῆς ἀβυσσοῦ. i Apocalypsen. – deres Opholdssted. i Luften Eph. 2, 2. 6, 12. paa vandløse Stæder. Mth: 12, 43. i Gravene Luc. 8, 27. nedstødte i Helvede. 1 Pet. 5, 8. 2 Pet. 2, 4. Jud. 6.

Djævelen synder απ' αρχης.

Hvorvidt har Stedet Mth: 13, 39 en didaktisk Character med H:t: Spørgsmaalet om Djævelens Statur og Væsen. –

1 I den ældste K: brugte man især Traditionen mod Kjetterne. Dette kaster et Lys over den Brug Reformatorerne gjorde af *Bibelen* i Kirken.

2 *ratio fidei ad Carolum V.* af Zwingli; *confessio tetrapolitana* (Strasburg, Cossnitz, Memmingen, Lindau); *confessio Basiliensis* 1532; *confessio prior Helvetica* 1536 (af Bullinger, Leo Judæ); *conf: secunda Helvetica*. 1566. *Consensus Tigurinus* 1549; *Cathechismus Genevensis* 1545. – i Danmark. 1530 de 43 Artikler 1537. 1569: *articuli pro peregrinis*, 1574 i Anledning af de kryptocalvinistiske Stridigheder; 1625 »Professorerne«; 1651. *Kongeloven*. –

[3] Af Vigtighed, synes det mig, bliver det at lægge Mærke til den Synthese, der i det N. T. findes af ethvert Dogma, saaledes, at det kun er fra forskjellige Sider at denne Synthese gjøres gjeldende, enten som det Gud. og Msklige (Gud-Msket – Aabenbaring.) ell. Successionens og Eenheden (Dommen nærværende og tilkommende, Opstandelsen nærv. og tilk.) ell. af det aandelige og det legemlige (Sjælens Udødelighed – Legemets Opstandelse.). –

4 Gen: 6, 5: Herren saae, at Mskenes Ondskab var stor paa Jorden, og al Digten og Tragten ond fra Barndom af. Hiob. 9, 2 sq. Et Msk: kan ikke bestaae for Gud vil Gud gaae i Rette med ham, kan han ikke svare 1 Ord til 1000. Ψ 51, 7. Jeg er født i Misgjerning og min Moder haver undfanget mig i Synd. Prov. 20, 9: hvo kan sige jeg er reen i mit Hjerte og rensat fra Synd.